

DİVAN EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Ottoman Literature Studies

ULUSLARARASI HAKEMLİ AKADEMİK DERGİ

Sayı 29, İstanbul 2022, 118-164

NADİDE BİR ÇİÇEK MÜNAZARASI: HİMMETZÂDE ŞEYH AHMED CEZBÎ'DEN ŞÜKÛFENÂME

Türkan Alvan

Doç. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (talvan@fsm.edu.tr), ORCID: 0000-0002-9945-9393 / **Assoc. Dr., Fatih Sultan Mehmet Foundation University Faculty of Humanities and Social Sciences Department of Turkish Language and Literature**

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 26.10.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 25.11.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2022

Yayın Sezonu: Güz

Atf/Citation

Alvan, Türkan (2022), "Nadide Bir Çiçek Münazarası: Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî'den Şükûfenâme", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 29, 118-164.

Alvan, Türkan (2022), "A Rare Literary Debate Of Flowers: The Shukûfenâme Of Himmetzâde Sheikh Ahmad Cezbî", Journal of Ottoman Literature Studies, 29, 118-164.

*Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.*

Nadide Bir Çiçek Münazarası: Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî'den Şükûfenâme

Özet

Münazara gerek Doğu ve gerek Batı edebiyatlarında çok eskiden beri yaygın edebî tarzın adıdır. Arap, Fars edebiyatında İslamiyet öncesinden beri yer alan münazara, tercüme yoluyla geçtiği Türk edebiyatını da etkilemiş, telif eserlere kaynak olmuştur. Bu makale klasik Türk edebiyatında -benzeri bulunana kadar- tek çiçek münazarası örneği olan Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî'nin (1771-1829) Şükûfenâme mesnevisinin neşri ve incelemesi maksadıyla kaleme alınmıştır. Ana teması ilahi aşk olan bu eserde dervişleri temsil eden her çiçek, gerçek âşık olduğu iddiasıyla rakibi çiçekle tartışır. Eserin karakterleri Bülbül ile Gül, Sümbül, Karanfil, Lale, Hezârân, Nergis, Civanperçem, Reyhan, Menekşe, Buhurumeryem, Şebboy, Hünkârbeğendi, Zerrinkadeh, Şakayık, Hatmi, Saraypatı, Fulya, Çiğdem şeklinde on sekiz çiçektir. Eserde birbirini tenkit eden çiçekler, insanın kendi nefsinin üstün tutmasını temsil ederler. Şükûfenâme'nin müellifi Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî Fatih, Haseki'deki Zıbın-ı Şerif Tekkesi postnişinlerindedir. Bu çalışmada şairin tarikatı Himmetiyye hakkında bazı tespitler yanında, Şeyh Ahmed Cezbî'nin hayatı, eserleri ve dünya görüşüne yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Cezbî, mesnevi, münazara, divan şiiri, çiçekler

A Rare Literary Debate Of Flowers: The Shukûfenâme Of Himmetzâde Sheikh Ahmad Cezbî

Abstract

The debate is a style that has been used extensively both in eastern and western literature. The debate style, which has been in Arabic and Persian literature since pre-Islamic times, has also influenced Turkish literature through translation, and translated texts have been the source of original texts.

This article has been written for publishing and analyzing the text, named Shukufename of Şeyh Ahmad Cezbî (1771-1829). Shukufename is the only example of flower debate in classical Turkish literature for now. The main theme of Shukufename is divine love. Each flower representing the dervishes argues with the rival with the flower, claiming to be a true lover.

The characters of Shukufename are the Nightingale and the Rose, Hyacinth, Carnation, Tulip, Delfinium, İberis, Narcissus jonquilla, Yarrow, Ocimum basilicum, Violet, Cyclamen, Waterfall, N. poeticus, Peony, Marshmallow, Aster, Fulya, Crocus. The flowers that criticize each other in the work are the symbol of the human or dervish acting superior. The poet of Shukufename Himmetzade Ahmad Cezbî is the sheikh of Zıbın-ı Sherif Tekke in Fatih Istanbul. The study also includes determinations about Himmetiyye, the the life, works and worldview of Sheikh Ahmad Cezbî.

Keywords: Ahmed Cezbî, masnawi, debate, Ottoman poetry, flowers

Giriş:

*Ol zamân cümle cihân gökçek olur
Yiryüzi leon-â-levün çiçek olur*

*Yiryüzi gülzâr ola ol katreden
Kim bilür ol katrenün aslı neden*

(*Garîbnâme'*den, b.1953, 6497)

Arapça “bakmak, düşünmek” anlamındaki *nazar* kökünden türeyen ve “karşılıklı birbirine bakmak, birlikte düşünmek” anlamlarına gelen *münazara*, gerçeğin bilinmesine yönelik tartışmaların yöntem ve kurallarını araştırıp belirleyen kadim bir bilim terimidir (Yavuz 2020: 574). Edebiyatta *münazara*, birbiriyle ilişkili ama karşıt iki ya da daha çok sayıdaki nesne, kavram ve olayların kişileştirilip (teşhîs), hâl dili (zebân-ı hâl) ile konuşturularak (intâk) tartışmasıdır. (bk. Tezcan 1983: 49). Teşhis ve intâkta taraflar kendi üstünlüklerini överken rakibinin zaafını eleştirir. Kişileştirilen akıl-aşk, savaş-barış vb. zıtlıklar şeklinde servet, iktidar, cinsiyet, haz gibi soyut kavramlar ile hayvanlar, tabiat olayları, yiyecekler, içecekler, keyif veren maddeler gibi çok çeşitli konular *münazaranın* kahramanları olabilir. Antik çağlardan itibaren edebî *münazaranın* hem doğu hem batı edebiyatında manzum ve mensur birçok örneği yazılmıştır.

Edebî değeri yüksek *münazaralarda* taraflar arasındaki rekabeti daha nükteli kılmak için istiare, mübalağa, hüsn-i talil, tecâhül-i ârif, te’kîd gibi hiciv sanatlarından istifade edilir. *Münazaranın* başarılı olması, hiciv ve mizahı yergi için kullanırken kibirle hasmını alaya alma, sövme gibi gayr-i ahlakî söylemlerden arınmış ve nükteli söz söyleme maharetine bağlıdır. *Münazaranın* sonunda, taraflar genellikle bir hakem veya müellif aracılığıyla tartıştıkları konuda uzlaşılır. Böylece *pendnâme* özelliği gösteren edebî *münazaralarda* varlık âlemindeki tezatların âhengi, kesrette vahdet ve tevhid bilincine vurgu yapılır. Aslında *münazaralarda* çoğunlukla konuşan ve tartışan canlı cansız, soyut somut varlıklar, kavramlar, olaylar insanların temsilidir.

Arap, Fars edebiyatında İslamiyet öncesinden beri yer alan *münazara* üslubu, tercüme yoluyla geçtiği Türk edebiyatını da etkilemiş tercüme ve telif eserlere kaynak olmuştur. Ancak *Dîvânü Lugâti't-Türk'*teki yedili hece ölçüsüyle yazılan *Yaz ve Kış Münazarası*, Türklerde *münazaranın* İslamiyet öncesinde var olabileceğini gösterir (Köprülü 1999: 118-120). İslamiyet'ten sonra etkileşim hâlindeki klasik Arap, Fars, Türk edebiyatında birçok müstakil *münazara* yazılmış; *Kutadgu Bilig'*deki Ögdilmiş ve Ogdurmuş'un kısa *münazarası* gibi farklı edebî türlerin içinde *münazara* metinlerine yer verilmiştir. Şeyma Benli klasik Türk edebiyatındaki *münazaraları* yazıldığı döneme, manzum-mensur oluşuna, şekil ve muhtevasına göre tasnif edip analiz etmiştir (geniş bilgi için bk. Benli 2021).

XII. yüzyılda Hoca Ahmed-i Yesevî'nin *Cennet ile Cehennem Münazarası'*ndan sonra XV. yüzyılda Yusuf Emîrî'nin *Beng ü Çağır*; Ahmedî'nin *Sazlar Münâzarası* ve Yakînî'nin *Ok ve Yay Münâzarası* gibi eserleri Çağatay sahasında *münazaranın* yaygın olduğunu gösterir. Anadolu sahasında ise *münazara* tarzı eserlerin XVI. yüzyıl başlarında görülmeye başladığı söylenebilir. XV. yüzyıl sonu ve XVI. yüzyıl başında yaşayan Necâtî Bey'in kaynaklarda bahsedilen *Münâzara-i Gül ü Hüsrev'i* kayıptır. Uzun Firdevsî'nin *Seyf ü Kalem*; Celîlî'nin *Mehenknâme*, Lâmiî'nin *Bahâr u Şitâ*, Şerefî'l-İnsân ve *Münâzara-i Nefs ü Rûh*; Derviş Şemseddin'in *Dehmurg*; Gazâlî-i Deli Birâder'in *Dâfiu'l-Gumûm ve Râfiu'l-Humûm*; Fuzûlî'nin *Beng ü Bâde*; Hızrî'nin *Tîğ ü Kalem*; Alâî'nin *Münâzara-i Dervîş ü Ganî*; Şerîf ile Nevî'nin *Tûtî vü Zâğ* XVI. yüzyıl *münazara* metinleri arasındadır. XVII. yüzyılda Nev'îzâde Atâyî'nin *Münâzara-i Zen-i Fesâhat-güftâr bâ-Şevher-Civân-ı Belâgat-kirdâr*; Veysî'nin *Şehâdetnâme*; Şabanzâde *Münâzara-i Tîğ ü Kalem*; Nağzî'nin *Kahve vü Bâde*; Vardarlı Fazlî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*; Tokatlı Sihhatî Çelebi'nin *Mükeyyifât-ı Âlem*; Gazi

Giray'ın *Kahve ile Bâde*; Şâbanzâde Mehmed'in *Münâzara-i Tîğ u Kalem*; Fasîh Ahmed'in *Münâzara-i Gül ü Mül* ile *Münâzara-i Rûz u Şeb*; XVIII. yüzyılda Sünbülzâde Vehbî'nin *Şevk-engîz*; XIX. yüzyılda da Şukûhî'nin *Münâzara-i Akl u Aşk*; Cemâl'in *Muhâverât-ı Seyf ü Kalem*; Sâlim'in *Muhâvere-i Rind ü Zâhid* adlı eserleri belli başlı edebî münazara örneklerindedir.

Klasik Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında tabiat münazaraları genellikle mevsimler, gece-gündüz, insan-hayvan veya hayvan-insan ve meyveler arasında geçmektedir. Bu makalenin konusu olan çiçeklerin münazarasına sadece Arap edebiyatında rastlayabildik. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Salahaddin Eyyubî'nin veziri olan belâgat âlimi Ziyaeddin Nasrullah İbnü'l-Esîr el-Cezerî (ö. 1239)'ın *Risâletü'l-Ezhâr*'ı çiçeklerin münazarasına dair nadir bir eserdir. İbnü'l-Esîr *Risâletü'l-Ezhâr* adlı eserini Meliku'l-Eşref Muzafferüddin Musa el-Eyyubî (ö. 1237) için yazmıştır. Eserde nergis-papatya, anemon-kır çiçeği, menekşe-gül birbirini kıyasıya eleştirirken kendi meziyetlerini överek rakibine meydan okur. Daha sonra yeşil ağaçtaki güvercinler hakem olarak ortaya çıkar ve tartışan çiçeklerin nefslerine uyup haddi aştıklarını söyler; onları itidale ve şükre davet eder. Eserde bundan sonra kısa bir bulut-şimşek münazarası vardır *Risâletü'l-Ezhâr*'ın sonunda İbnü'l-Esîr bütün çiçeklere seslenir; övündükleri meziyetlerin hepsinin aslında Melikü'l-Eşref Muzafferüddin'de mevcut olduğunu söyler ve eserini takdim ettiği bu meliki över. Birçok nüshası bulunan *Risâletü'l-Ezhâr*'ı Hilal Nâci, Musul'da 1983'te neşretmiştir (Timurtaş 2014: 27-46).

Âşık Ömer'in *Kangımız âlâ çiçektir* redifli şiiri ile Âşık Veysel'in derlediği *Çiğdem der ki ben âlâyım* diye başlayan Şarkışla türküsü dışında Türk edebiyatında çiçek münazarası örneğine rastlayamadık. Ancak bazı mesnevilerde çiçeklerin teşhîs ve intâk ile meziyetlerini öven ifadeler vardır. Mesela Fasîh Ahmed'in 1672'de Edirne'de yazdığı *Gül ü Mül* mesnevisinde birkaç beyitte Gül güzel koku ve renkler ülkesinin şahı olarak kendini Şarap'a tanıtır ve diğer çiçeklerden üstün olduğunu iddia eder. Fars edebiyatından telif-tercüme olan bu eserde Gül, çiçeklere değil Şarap'a meydan okumuştur (Bk. İçli 2015). Şemseddin Sivasî'nin *Gülşen-âbâd* mesnevisinde ise bahçedeki çiçekler, sultanları olan Gül'ü beklerken kendi özelliklerini anlatıyorlarsa da başka bir çiçeğe meydan okumadıkları için münazara örneği sayılmazlar.

Klasik Türk edebiyatında -benzeri bulununcaya kadar- çiçek münazarasının tek örneği Şeyh Ahmed Cezbî'nin *Şükûfe-nâme* adlı eseridir. Bu makalede transkripsiyonlu metni ile neşredilen bu eser ve müellifi hakkında tanıtılarak değerlendirilmeler yapılacaktır.

1. Şeyh Ahmed Cezbî'nin Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı (1771-1829)

Seyyid Şeyh Ahmed Cezbî kendi eserlerinde bildirdiğine göre, Siyavuş Paşa ile Türk tasavvuf kültür ve sanatına büyük katkısı olan Himmetzâde neslindedir. Cezbî'den sadece kısaca *Osmanlı Müellifleri*'nde bahsedilmiştir.¹ *Tuhfe-i Nâilî*'de ve Sadeddin N.Ergun'un *Türk Şairleri*'nde tekrarlanan bu bilgiler (Tuman 2001: 1/147; Ergun 1936: 3/1076) ise tenkide muhtaçtır.

Sultan I. Abdülhamid, III. Selim ve II. Mahmud devirlerini idrak eden şairin hayatına dair en önemli bilgi kaynağı kendi eserleridir.² 1185/1771-72'de doğan Şeyh Ahmed Cezbî'nin büyük dedesi Bolulu Himmet Efendi'dir; dedesi ve ilk mürşidi ise Himmetzâde Şeyh Bahaeddin'dir (Donuk 2020: 23; a.g.y. 2019a: 600-601, 619).

¹ "...mezkiir Himmet Efendi ahfâdından şair ve âşık bir zâttır. Mürettep Dîvân'ı ve *Aşkîyye* isminde manzum eseri vardır. Tarikaten Bayrâmî ve Nakşibendî'dir. 1245'te irtihal ederek Aksaray civarında Taşkasap'taki Nakşibendî Dergâhı'na defnedildi." (Bursalı Mehmed Tahir 2016: 554).

² Yayımladığı üç makalesinde eserleriyle Himmetzâde Ahmed Cezbî'yi tanıtan Doç. Dr. Suat Donuk'a *Şükûfe-nâme*'yi çalışma talebimize verdiği destek için müteşekkirimiz.

“Bu hakîr-i fakîr-i pür-taksîr işbu 1235 senesi Sultân Mahmûd ibn Sultân Hamîd Hân hazretlerinin eyyâm-ı âsûde-i saltanat-ı ‘aliyyelerinde vahdet-nişîn-i hayret-âlûd-mütefekkir olup (kendüme) eyitdüm: -Behey hardan âşinâ humk ile muttasıf olan bî-çâre dil ve ey hevâ-yı nefis ile ‘ömr-i nâzenîni bâd-ı sarsara virmiş zelîl! Bunca vakitdür sinnün hamsîn ve zünûb u ‘isyânun rengîn, dergâh-ı ‘izz-i ahadiyyete lâyık ‘amelün yok.” (Donuk 2020: 30)

Eserlerinde ecdadı Himmetzâdeleri sık sık metheden Şeyh Ahmed Cezbî'nin övücü boşuna değildir. *Kenzü'l-Etvâr*'da “*Cedd-i pâküm ki benüm Şeyh Himmet / Ezelî vü ebedî kutbiyyet*” dediği (Donuk 2019a: 600), büyük dedesi Bayramiyye'den Himmetiyye pîri Bolulu Himmet Efendi (1592?-1684) önceden müderristi. Önce Şhremîni Himmet Efendi Tekkesi'nde, 1679'da Üsküdar'daki Bezcizâde Tekkesi'nde postnişin oldu, selatin camilerinde vaizlik yaptı (Ekinci 2018: 2/1406-1408). Kendisi hem Halvetî hem Bayramî halifesi olduğu için “mecmau'l-bahreyn” diye anılmıştır (Hüseyn Vassaf 2006: 2/553). Sıdkî Emetullah Hanım gibi (Çapan 2005:345), dîvân sahibi şair dervişler yetiştiren Bolulu Himmet Efendi âlim, şair ve bestekârdı (İsen 1990: 150). Kendisinin *Dîvânçe* ile mensur ve manzum birer tarikatnâmesi vardır. *Zübdetü'd-Dekâik*, *Miraciyye*, *Silsile-i Bayramiyye* ona atfedilen eserlerdir. Himmet Efendi'nin ilahilerini Hâfız Post, oğlu Şeyh Abdî, Ali Şiruganî Dede, Çalakzâde Şeyh Mustafa Akbaba İmamı Mehmed Efendi gibi ünlü bestekârlar bestelemiştir (bk. Ergun 1942).

Himmetiyye pîri Bolulu Himmet Efendi'nin vefatından sonra yerine oğlu ve halifesi Şeyh Abdullah Abdî geçti. Ondan sonra da Fatih-Şhremîni'deki Himmetzâde Tekkesi'ndeki postnişinlik aile içinde devam etmiştir. Şeyh Abdî (ö. 1710) tefsir, hadis, rüya tabiri âlimi, şair, bestekâr (Ergun 1942: 126 vd.) ve Hâfız Osman'dan icazetli hattat (Müstâkimzâde 2014: 263-264) olarak çok yönlü sanatkâr ve âlimdi. Kendisi ordu vâizi göreviyle Avusturya Seferi'ne katılmış, İstanbul'daki selatin camilerinin kürsü şeyhliği yapmıştır (Ekinci 2018: 4/2725-36). Şeyh Abdî daha sonra geçtiği Üsküdar'daki Bezcizâde Tekkesi'nde vefatına dek postnişin olmuştur. Örfî-i Şirazi'nin şiirlerine şerhler yazan ve tarih düşürmede usta olan Şeyh Abdî; sarayın değerli hattat ve bestekârı Mustafa Anber Ağa'nın vefatına (ö. 1684) tarih şiiri yazmıştır. Dinî ve din dışı besteleriyle meşhur olan Himmetzâde Şeyh Abdî'nin vefatına Neşatî Dede'nin talebesi şair-bestekâr Yahya Nazîm (Ergun 1942: 41, 126-127) ile Mevlevî dervişi İsmetî tarih düşürmüştür. Onun şiirleri birçok bestekâr tarafından bestelenmiştir.³ *Dîvân-ı Nu'ût* (İslamoğlu 2003), *Dîvânçe-i Lugâz* (Öztoprak 2007), *Gencîne-i İ'câz* adlı manzum siyer (Bayram 2000), *Şerh-i Bazı Kasâ'id-i Örfî* (Melhem 2020) Şeyh Abdî'nin eserleridir.

Himmetzâde Şeyh Abdî'nin büyük oğlu ve halifesi olan Şeyh Abdussamed (1670-1737) Himmetzâde Tekkesi'nin 3. postnişiniydi. O da selatin camilerinde vaizlik yapmış, ordu şeyhi olmuş; şair ve bestekâr bir mutasavvıftır. Şeyh Abdussamed'in torunu Seyyid Ataullah Efendi (ö. 1777), ordu katibiydi; aynı zamanda hat üstadı Şeyh Mehmed'den sülüs ve nesih icazeti almış önemli bir hattattı (Müstâkimzâde 2014: 282). Şeyh Abdî'nin küçük oğlu Şeyh Abdüşşekur de selatin camii vaizi ve *Dîvân* sahibi bir şairdi (Gültekin 2011). Kendisi, Kur'ân-ı Kerîm'i vaaz üslubuyla tefsir etmiş ve bu tefsirini Ayasofya Camii kürsüsünde iki kez okutmuştur (Hüseyn Vassaf 2006: 2/615-617). Hâsılı Himmetzâdeler, âlim ve sanatkârlığıyla devirlerine değer katan birçok mutasavvıf yetiştirmiştir.

Şeyh Ahmed Cezbî'nin hayatının detayları bilinmiyor, ancak kendisi muhtemelen Fatih-Şhremîni'deki Himmetzâde Tekkesi'nde yetişmiş olmalıdır. Zira İstanbul'daki Bayramî-Himmetî tekkelerinin hemen hepsi -Üsküdar'daki Bezcizâde Tekkesi hariç- Fatih'teydi. Cezbî babasından

³ Şeyh Abdî'nin bestelenen şiirleri bestekârları ve makamlarıyla bir mecmuada toplanmıştır (İ.Ü., Nadir Eserler Ktp., no. 6383, vr.164-175).

söz etmemiştir ancak dedesi Şeyh Bahaeddin Efendi'den biat alışından bahsederken kardeşi Mehmed Şemseddin'in adını vermiştir: "...Bahâeddîn Efendi dahi oğlu Abdülhayy Efendi'ye ve bu fakîr Ahmed Cezbî'ye ve birâderüm Seyyid Mehmed Şemseddîn('e) ... telkîn buyurdılar." Bu ifadeden Şeyh Abdülhay'ın Cezbî'nin babası mı, yoksa amcası mı olduğu anlaşılmıyor. Donuk'a göre "pederim" gibi bir ifade kullanmadığından Şeyh Abdülhay, Cezbî'nin babası değil; amcası olmalıdır (Donuk 2020: 32, 23).

Ahmed Cezbî, dedesi ve mürşidi Şeyh Bahaeddin'in (ö. 1805) vefatından sonra babası, amcası veya dedesinin kardeşi olan Şeyh Yahya Efendi'ye intisap etmiştir.

Hafidiyüm Bahâeddîn'ün ancak
Bana şeyh itdi anı Rabb-i mutlak

Dahî sâni-i şeyhüm Şeyh Yahyâ
Olardur mürde gönlüm iden ihyâ (Donuk 2019: 403)

Azîzim bî-behâdur ol Bahâeddîn-i pür-himmet
Ki sırr-ı Hakk'ı 'aşk ehline bir âb-ı revân itdi

Dahi ol şeyh-i sânim Şeyh Yahyâ gibi zât olmaz
Nice dil-mürdeyi sîrâb-i pâki zinde cân itdi (Maleky 2012: 68, 179)

Şeyh Ahmed Cezbî, anne tarafından Siyavuş Paşa neslinden geldiğini "Sülâle-i Siyâvûş Pâşâ (ve) hafidi hazret-i Himmetzâde Dîvân-ı es-Seyyid Ahmed Cezbî mîr-i saltanat-ı dîn ü devlet-i âl-i Osman medh-i Hazret-i Sultân Selîm Gâzî Hân... " diye başlayan ve "...bâğ-ı gül-izâr-ı gonca-i şerîat dirâht-ı sidr-i ahkâm-ı tarîkat olan es-Sultân ibnû's-Sultânü's-Sultânü'l-Gâzî Ahmed Hân saltanatü'l-ebed şevketü'l-ikbâl-karâre hazretlerinin sâye-i endâz-ı berk-i hûrşîd-tâbânlarında..." (Maleky, 2012: 283-284) diye anlatmıştır. *Dîvânçe*'sinin başındaki bu bilgi, şairin kendi devrine en yakın Köprülü Mehmed Paşa'nın damadı veziriazam Hacı Siyavuş Paşa (ö. 1688) neslinden geldiğini akla getirirse de doğruluğu tartışılır. Bilgideki "Sultan Selim Gâzi", II. Selim olmalıdır. Zaten akabinde bahsedilen Sultan Ahmed, II. Selim'den sonra gelen üçüncü padişaktır. "Gâzi" ünvanını dikkate alırsak her iki padişah nadir de olsa sefere çıkmıştır. Oysa sefere hiç çıkmayan Sultan III. Selim'in devrinin kaynaklarında da Siyavuş Paşa diye biri yoktur. Sultan II. Selim devrinde veziriazam Kanijeli Siyavuş Paşa (ö. 1602) etkin bir devlet adamıydı. Dolayısıyla ne denli eski olursa olsun, ailelerin neslindeki böyle etkin bir şahsı yüzyıllarca unutmaması normaldir.

Ahmed Cezbî Efendi *Aşkîyye* adlı eserinde hayatına dair önemli bir detay vermiştir. Cezbî bu eserini Sultan Abdülhamid devrinde h.1202 (1787-1788)'de, Şumnu'da ikamet ederken Osmanlıların Ruslar ve Avusturyalılarla yaşadığı şiddetli savaşın ortasında 17 yaşındayken bir meczuptan aldığı ilhamla yazmıştır. Osmanlıların 1774'teki Küçük Kaynarca Antlaşması'yla kaybettiği toprakları geri almak için başlattığı bu savaş 1787-1792 boyunca sürmüştür. Osmanlı-Rus savaşında Şumnu, Osmanlı ordusunun merkezî askerî üssüydü (Kiel 2010: 228). Cezbî'nin Şumnu'da mı doğduğu; yoksa eğitim, ailevi vb. sebeple gençken orda mı yaşadığına dair bilimiz yoksa da şiirden kısa süreli olarak Şumnu'da yaşadığı anlaşılıyor:

Bu fakîr-i derdmend-i nâtuvân / Bin iki yüz iki sâl idi o ân
Ol zamân Sultân Hamîd Hân idi / Kutb idi hem server-i burhân idi
Lîk Moskov Nemçelü idüp sefer / Ehl-i dîne gûyiyâ kıla zafer
Çünkü Hak İslâm'a virdi nusreti / Nemçelünün döndi baht u devleti

Hâsılı bu bende-i ahkar o ân / Cânib-i Şumnu'da tutmuşdum mekân
(Maleky 2012: 426-427; b.800-805)

Şeyh Ahmed Cezbî'nin Mısır ve Kahire'nin Fethi münasebetiyle bir kaside yazmıştır. İçinde yeterli tarih verisi olmayan bu kaside, muhtemelen Napolyon'un 1798'de Mısır'ı işgali üzerine bölgede savaşıyan Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın başarılarından bahsetmektedir. Üç yıl işgalde kalan Mısır 19 Eylül 1801'de Kavalalı'nın gayretiyle geri alınmış, İngiliz ve Fransızlar yapılan anlaşmayla Kahire ve İskenderiye'den Mısır'ı terk etmişlerdi (Bk. Çelik 2010; İçaçan 2021). Mısır'da bulunması zayıf bir ihtimal olan Şeyh Ahmed Cezbî, bu zafernâme-yi Mısır'ın yeniden Osmanlı eyaleti olmasının İstanbul'da yarattığı sevinç havasıyla yazmış olmalıdır.

Seyyid Şeyh Ahmed Cezbî 1819'da Fatih, Haseki'deki Zıbn-ı Şerif Tekkesi'nde on yıl Himmetiyye postnişini olmuş, 1829'da vefat edince bu tekkeye defnedilmiştir. Mezar kitabesinde "Hüve'l-Hayyu'l-Bâkî merhûm u mağfûr el-muhtâc ilâ rahmeti'l-Gafûr es-Seyyid eş-Şeyh Cezbî Ahmed Bey'in rûhî için rızâen li'llâhi te'âlâ. el-Fâtihâ. Fi Receb sene 1245" yazılıdır (İyier 2019: 26). Vefat tarihi, *Câmi'u's-Silsile*'nin yazım tarihi h.1235 karşılaştırıldığında, Şeyh Ahmed Cezbî'nin 60 yaşında vefat ettiği anlaşılmaktadır.

1937'de metruk halde olan Zıbn-ı Şerif Tekkesi yıkıldıktan sonra Şeyh Ahmed Cezbî'nin mezarı Eyüp Sivasî Tekkesi'ne taşınmıştır.⁴

1.2. Eserleri ve Edebî Şahsiyeti

Tezkirelerde Ahmed Cezbî'den bahsedilmemiştir. Sâlim, Güftî, Nâ'îlî, Şefkat, Râmiz tezkirelerinde zikredilen Ahmed Cezbî'den daha erken vefat eden Tırhalalı Şeyh İbrahim Cezbî'dir (ö. 1160/1747). Tırhalalı Cezbî de Himmetî halifesidir; Himmetzâdelerden Şeyh Abdî ve Şeyh Abdussamed'in sohbetlerinden istifade etmiştir.

Mecmualarda Cezbî mahlaslı şiirlerin hangisinin Şeyh Ahmed Cezbî'nin olduğunu ayırt etmek pek mümkün değildir. Hüseyin Vassaf ve Sadeddin Nüzhet Ergun, Şeyh Ahmed Cezbî'nin *Dîvânçe*'sini incelemiştir. Ancak *Sefine-i Evliya*'daki şiirlerden birinde Şeyh Ahmed Cezbî'nin gazeli, Tırhalalı Şeyh İbrahim Cezbî'nin zannedilmiştir (Hüseyin Vassaf 2006: 2/568). *Osmanlı Müellifleri*'nde Şeyh Ahmed Cezbî'nin sadece *Dîvân* ve *Aşkîyye* adlı eserlerinden bahsedilmişse de şairin daha fazla eseri olduğu ortaya çıkmıştır. Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî'nin eserleri şunlardır:

Dîvân: Süleymaniye Kütüphanesi'nde (no: 00486-001)'da kayıtlı eser 96 varaktır. Farklı nazım şekillerinden oluşur, mürettep değildir. *Dîvân*'da 2 münâcât, 6 na't, 23 murabba, 5 müseddes, 2 tarih, 85 gazel, 4 nazım, 2 müfred, mesnevi şeklinde 5 şiir vardır. Aruz vezniyle yazılan şiirler dinî-tasavvufî öğütler ve Ehl-i Beyt sevgisi ağırlıklıdır. *Dîvân*'daki 25 kısa kaside müstakil Çâr-ı Yâr-ı

Şeyh Ahmed Cezbî'nin Eyüp Sivasî Tekkesi'ndeki mezar kitabesi

⁴ Zıbn-ı Şerif Tekkesi uzun süre Nakşibendî şeyhleri tarafından idare edildi. Tekkenin son bir önceki şeyhi olan Dağistanlı nakibü'l-eşrâf Mir Mehmed Kasım Efendi Şemsî-Sivasî, Kâdirî, Rifâî, Nakşî-Hâlidî'den icazetliydi. 25 Mayıs 1910'da 129 yaşında vefat eden Mir Mehmed Kasım'dan sonra büyük oğlu Seyyid Yusuf Ziyaeddin Oskay (1870-1941) Zıbn-ı Şerif Tekkesi'nin son şeyhi oldu. Tekkelerin ilgasından sonra zevcesi Fatma Zehra Hanım'ın öğretmeni olduğu Hırka-i Şerif İlkokulu'nda hademe olarak çalıştı. Şeyh Yusuf Ziyaeddin eşi ve oğlu 1954'te yol istimlakından önce yok edilmek istenen Zıbn-ı Şerif Tekkesi haziresindeki mezarları Eyüp Nişanca tekkesi'ne taşıtmıştır. (İyier 2019: 26; Koç 2022: 4/1727, 1731-1732)

Güzin, Hz. Ali, Hz. Hasaneyn, Hz. Fatıma, On İki İmam methiyeleri, Kerbela mersiyeleri, Bayramiyye, Himmetiyye, melamiyye methiyelerini içerir (Bk. Maleky 2012: 1-278).

Dîvânçe: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, (Fatih H., 1608)'de kayıtlı eser 16 varaktan oluşur. Mürettep olan ve aruzla yazılan şiirlerde na'tlar, Çâr-ı Yâr-ı Güzîn ve Ehl-i Beyt'e övgüler, Mısır'ın fethi konulu 6 kaside, 4 na't, 3 mesnevi, 3 murabba, ilahi aşk ve tasavvuf, Bayramiyye, Himmetiyye övgüleri, zamandan şikayet gibi konuları içeren 43 gazel, koşma şeklinde bir devran ilahisi ve Hz. Ali, Hz. Hasaneyn övgüsü içeren 3 nazım yer alır. Milli Kütüphane'de (06 Mil Yz A 9295/2)'deki mecmuada da Şeyh Ahmed Cezbî'nin şiirleri vardır (Bk. Maleky 2012: 279-335).

Aşkîyye: *Dîvânçe*'nin arkasında yer alan mürettep küçük bir aşk mesnevisidir. 939 beyit olan bu eser (fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün) vezniyle yazılmıştır. Eserde besmelenâme, elifnâme ve Çâr-ı Yâr-ı Güzin'e, Ehl-i Beyt'e, On İki İmam'a methiyelerden sonra aşkın tarifi, önemi, çeşitleri anlatılmıştır. Cezbî eserinde *Yusuf ile Züleyha*, *Leyla ile Mecnun* gibi meşhur aşk kıssalarından bölümler vermiştir. Eserin telif sebebi Cezbî'nin Şumnu'da gördüğü bir meczuptan etkilenmesidir. Meczup şairi aşkullahı çağırır; sohbetin sonunda meczup, bülbül gibi can verir, aşkında sadakatini ispatlar (Bk. Maleky 2012: 336-442). *Dîvân*, *Dîvânçe* ve *Aşkîyye* adlı üç eseri Mahnaz Roohi Maleky 2012'de yüksek lisans tezinde çalışmıştır.

Kenzü'l-Esrâr: Himmetî dervişleri için öğütler içeren bir tarikatnâmedir. Özeldir bu eseri Şeyh Ahmed Cezbî müstakbel halife olmasını umduğu torunu Himmetzâde Mehmed Nurullah'a hitaben ailesini, tarikatını tanıması için yazmıştır. Eser üslup olarak Nâbî'nin *Hayriyye*'sine ve Cezbî'nin çağdaşı Sünbüzâde Vehbî'nin (ö. 1809) oğluna yazdığı *Lutfiyye* adlı pendnâmesine nazire gibidir. Yazım tarihi belli değildir. Mesnevi nazım şeklinde ve aruzun (mefâ'ilün/mefâ'ilün/fe'ülün) kalıbıyla yazılan eser 457 beyittir. Eserde beyitler arasına dualar, âyet-i kerîmeler, hadîs-i şerîfler, zikirler, tesbihat tarifleri vardır. Berlin Devlet Kütüphanesi'nde (Ms. Or. Oct. 2722, 36b-48b) ve Milli Kütüphane'de (06 Mil Yz A 1783, 5b-25b)'daki mecmuada iki nüshası olan eseri Suat Donuk makale olarak neşretmiştir. Abdullah Taşkıran 2022'de bu eser hakkında bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır.

Kenzü'l-Etvâr: Himmetiyye tarikatının seyr ü sülûk usûlü ve etvâr-ı seb'a anlayışından bahseden manzum bir erkannâme, tarikatnâmedir. Yazılış tarihi belli değildir. Mesnevi nazım şekliyle yazılan *Kenzü'l-Etvâr* 183 beyittir. Vezin kusuru çok olan bu eserde aruzun (fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün) kalıbı kullanmıştır. Milli Kütüphane (06 Mil Yz A 1783)'teki mecmuanın 37a-44b varakları arasında bulunan bu eseri Suat Donuk'un bir makalede neşretmiştir.

Câmi'u's-Silsile: Bu kısa mensur silsilenâme Sultan II. Mahmud devrinde h.1235 (1819-20)'de yazılmıştır. Eserde Ahmed Cezbî mürşidi Bahaeddin Efendi'yi göstermiştir. Buna göre *Câmi'u's-Silsile*'nin yazılış tarihi 1235 (1819-20)'den sonra olmalıdır. Bu eserde Halvetiyye ve Bayramiyye'nin birleştiği şekliyle Himmetiyye'nin halef-selef silsilesi, etvâr-ı seb'a anlayışı, nefis mertebelerinin sembolik değerlerinden bahsedilmiştir. Milli Kütüphane (06 Mil Yz A 1783)'deki mecmuada kayıtlı bu eseri Suat Donuk makale olarak yayınlamıştır.

Makâlât: Tasavvuf muhtevalı öğütler veren bu eseri Suat Donuk neşreder.

Şükûfenâme: Klasik Türk şiirinde çiçeklerin münazarasına dair bilinen tek eserdir. Mesnevi nazım şekliyle yazılan bu eser 383 beyittir.

1.3. Tarikatı: Himmetiyye

Haseki'deki Zıbın-ı Şerif Tekkesi'nin postnişini Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî'nin büyük dedesi Himmetiyye pîri Bolulu Himmet Efendi, Halvetiyye, Bayramiyye ve Melamiyye'yi kendi tarikatında şöyle cem' etmiştir:

Pîr Hacı Bayram-ı Velî'den sonra Bayramiyye farklı şubelere ayrılmıştır. Hacı Bayram-ı Velî'nin halifesi Akşemseddin (ö. 1459), hem Bayramiyye'nin 2.postnişini hem Bayramiyye'nin Şemsiyye şubesinin pîridir. Hacı Bayram-ı Velî'nin diğer halifesi Dede Ömer Sıkkınî (ö. 1475) ise Bayramî-Melamiliğinin pîridir. Öte yandan İdris-i Muhtefî (ö. 1615) Hamzavî-Melamiliğinin kutbudur. Halvetî şeyh Bezciâde Mehmed Muhyî (ö. 1611) İdris-i Muhtefî'nin halifesiydi. Bolulu Himmet Efendi, gençken Halvetî Şeyh Bezciâde Muhyî'nin halifesi Şeyh Hüseyin Hüsameddin'in halifesi olmuştu. Kendisi daha sonra silsilesi Akşemseddin'in halifesi Hamza Şâmî'ye ulaşan Bayramî-Şemsî şeyhi Bolulu Hacı Ahmed'in de halifesi oldu. Dolayısıyla Halvetî, Hamzavî-Melamî ve Bayramî halifesi olan Himmet Efendi sayesinde Halvetiyye, Bayramiyye, Melamiyye tek çatı altında, Himmetiyye içinde temsil edilmiştir.

Himmetiyye'nin zuhuru hakkındaki rivayet şudur: Bayramiyyeden icazetname aldıktan sonra, İstanbul'a gelen Bolulu Himmet Efendi, başında Bayramî tacıyla ilk mürşidi Halvetî Şeyh Hüsameddin Efendi'yle karşılaşmış. Himmet Efendi, edeben yeni biatını ilk mürşidine göstermemek için bir örtüyü katlayıp tacının üstüne örtmüştü. Bunu gören ilk mürşidi Hüsameddin Efendi tebessümle ona "Oğlum tarîk-i Bayramî'de bu ictihadın olsun" demiş. Bayramî tâci 6 terkli iken Himmetiyye tacının dört terkli olması, Pîr Himmet Efendi'nin havluyu dörde katlayarak tacı üstüne koymasının remzi olduğu bilinmektedir (Hüseyin Vassaf 2006: 2/554).

Pîr Himmet Efendi genel tarikat erkanı ve adabı ile özelde Bayramiyye-Himmetiyye'nin silsilesi, erkanı ve adabından bahseden *Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat* adlı eserini, manzum *Tarikatnâme* adıyla tekrar yazmıştır (Bk. Tapsız 1995). Bu eserlerde şeyh, derviş, halifenin özellikleri yanında biat alma, rüya, temizlik, halvet, yemek, ziyaret, zikrullah âdâbı, derviş çeyizi gibi konulardan bahsedilmiştir.

Himmetiyye tarikatı mensupları melamî meşreptir, ama bağlıdır. Pîr Himmet Efendi erkannâmelerinde dervişlerine sünnet-i seniyyeye tâbi olmayı öğütlemiş ve şeriate uymayan, kabir azabını, ahireti inkâr edenlerden; evliyaya dil uzatan, Ehli Beyt'e, Hulefa-i Râşidîn'e düşmanlık besleyenlerden; dört büyük mezhep imamını, ehl-i kibleyi tekfir edenlerden, sahte sufilerden uzak durmalarını tenbihlemiştir (Baş 2020: 58, 120, 172). Şeyh Ahmed Cezbî de şiirlerinde ve *Aşkîyye*, *Kenzü'l-Esrâr*, *Kenzü'l-Evâr*, *Câmi'ü's-Silsile*'de tarikat erkanı ve adabından bahsetmiştir. Bu eserlerde dikkati çeken Himmetiyye'nin seyr ü sulûk yöntemi ve âdetlerinde kendi tarzına rağmen bütün Halvetîlerle ve Bayramîlerle aynı erkan ve âdâba XIX. yüzyıla kadar bağlı kalmasıdır.

Halvetiler gibi Bayramiyye ve Himmetiyye devranî zikir benimsemiştir. Pîr Himmet Efendi tarikatının zikir usûlü hakkında bilgi vermemiş, sadece zikrin keyfiyetinden ve efdal vakitlerinden bahsetmiştir. Ancak C. Server Revnakoğlu gözlemlediği Bayramiyye ve Himmetiyye'nin zikir usûlünü ve derviş çeyizini tarif etmiştir (Koç 2022: 2/649-650).

Şeyh Ahmed Cezbî'nin *Câmi'ü's-Silsile*'de kendi devrine kadar olan Bayramiyye, Halvetiyye'nin selef ve Himmetiyye'nin selef-halef silsilesini vermiştir. Buna göre Şeyh Ahmed Cezbî'nin kendi devrine kadarki Himmetiyye silsilesi şöyledir:⁵

⁵ Himmetiyye silsilesinin tamamı ve biyografiler için bkz. (Baş 2020: 204, 36-54).

BAYRAMİYYE

Cebraîl (as.) > Hz. Muhammed ﷺ > Hz. Ali > Hasan-ı Basrî > Habîb-i Acemî > Dâvud-ı Tâ'î > Ma'rûf-ı Kerhî > Serî-i Sakatî > Cüneyd-i Bağdâdî > Mîmşâd-ı Dîneverî > Ebünneceb-i Sühreverdî > Kutbuddin-i Ebherî > Rüknüddin-i Necâşî > Şihâbüddin-i Tebrîzî > Cemâlüddin-i Tebrîzî > **İbrâhim Zâhid-i Geylânî** > Safiyyüddin-i Erdebîlî > Sadrüddin-i Erdebîlî > Hamidüddin-i Aksarâyî > **Hacı Bayrâm-ı Velî** > **Akşemseddin** > Ebu Muhammed Hamza Şâmî > Şâmîzâde Çelebi > Bolevî Çelebi > Bolevî Şeyh Ahmed > Bolevî **Şeyh Himmet**

HALVETİYYE

İbrâhim Zâhid-i Geylânî > Ahî Muhammed-i Halvetî > Pîr Ömer-i Halvetî > Ahî Mîrim-i Halvetî > İzzeddin-i Halvetî > Sadreddin-i Halvetî (Hayâvî) > Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî > Aliyyüddin-i Rûmî > Monlâ Çelebi > Şeyh Nureddin b. Monlâ Çelebi > **Bezcizâde Muhyî** > Hüsameddin-i Bezzâz > Bolevî **Şeyh Himmet**

ŞEYH AHMED CEZBÎ DEVRİNE KADARKİ HİMMETİYYE SİLSİLESİ

1. Bolulu Pîr Himmet Efendi (1591-1684) Halifeleri: > Şeyh Abdî Abdullah (oğlu) > Hacı Mehmed (oğlu) > Şeyh Re'fetî > Fakih Şeyh Ahmedî > Şeyh Hacı Bayram Ağa (kardeşi)
2. Şeyh Abdî Abdullah Efendi b. Himmet (1640-1710) Halifeleri: > Şeyh Abdussamed (oğlu) > Şeyh Abdüşşekûr (oğlu) > Şeyh Abdülgafur (oğlu)
3. Şeyh Abdussamed Efendi b. Abdullah (1670-1737/43?) Halifeleri: > Nurullah Efendi (oğlu) > Şeyh Abdülhalim (damadı) > Ahmed Baba (Bayramî ahfâdı) > Arab Şeyh Ahmed Efendi
4. Şeyh Nurullah Efendi b. Abdussamed (ö. 1766) Halifeleri: > Mehmed Bahaeddin (oğlu) > Mehmed Mecdüddin (oğlu) > Şeyh Yahya (Şeyh Abdussamed hafidi) > Şeyh Ahmed Baba (Bayrâmî ahfâdı)
5. Şeyh Bahaeddin Efendi b. Nurullah (ö. 1805) Halifeleri: > Şeyh Abdülhay Efendi (oğlu) > Şeyh Ahmed Cezbî > Mehmed Şemseddin (Cezbî'nin kardeşi) > Şeyh Seyyid Mehmed Baba (Bayrâmî ahfâdı)
6. Şeyh Mehmed Mecdüddin Efendi b. Nurullah (ö. 1810) Halifesi: > Mehmed Muhyiddin (oğlu)
7. Şeyh Abdülhalim (Abdussamed dâmâdı) > Şeyh Habîb (oğlu) > Şeyh Mustafa > Şeyh Mehmed Edîb
8. Şeyh Yahya (Abdussamed hafidi) > Şeyh Ali (oğlu) > Şeyh İbrahim Efendi

1.4. Mutasavvıf Şahsiyeti

Fatih'teki Himmetzâde Tekkesi'nde⁶ dedesi ve mürşidi Himmetzâde Şeyh Bahaeddin'in icazetli halifesi olan Ahmed Cezbî, onun vefatından sonra babası, amcası veya dedesinin kardeşi Şeyh Yahya Efendi'den biat tazelemiştir. Cezbî'nin şiirlerinde bu iki mürşidine övgüler vardır (Maleky 2012: 68, 178-179). Şeyh Yahya (ö. 1225/1810-11), önce Fatih'te Yayabaşı Tekkesi'nde, sonra vefatına dek Üsküdar'daki Bezcizâde Tekkesi'nde postnişin oldu; Bezcizâde Tekkesi'nin yaşatılması için 2 Haziran 1801'de vakfiye kurdu (Baş: 2021: 68, 70; Övüç 2022: 219-220).

Himmetzâde Şeyh Ahmed Cezbî ise 1819'da postnişin olduğu Zıbın-ı Şerif Tekkesi'nde vefatına dek on yıl halkı irşada çalıştı. Cezbî'nin *Şükûfe-nâme*'sinde ve diğer eserlerinde kendi seyr ü sulûku hakkında bilgiler ve Himmetî dervişlerine verdiği öğütler vardır. Mesela aşağıdaki beyitte şair, "etvâr-ı seb'ayı tamamladığını ve hilafet aldığını" bildirmiştir:

Çü zikri ile geçüp heft-esmâyı
Baña hâl eyledüm hubb-ı Hudâ'yı (b.255)

Bursalı Mehmed Tahir, Şeyh Ahmed Cezbî hakkında "*Bayramî ve Nakşibendî tarikatındandır.*" demiştir (Bursalı Mehmed Tahir 2016: 554). Ancak Şeyh Ahmed Cezbî'nin kendi eserlerinde ve silsilenâmesinde Nakşibendî olduğuna dair hiçbir ifadesi yoktur. Revnakoğlu'nun da bildirdiği gibi, Şeyh Ahmed Cezbî 1234/1819'da vefat eden Nakşibendî Şeyh Nurî Efendi'nin yerine Zıbın-ı Şerif Tekkesi'nde şeyh olmuştu. Dolayısıyla bu tekke onun devrinde Himmetiyye tarikatı hizmetindeydi.

Şeyh Ahmed Cezbî 1829'da vefat edince yerine Nakşibendî Şeyh Kastamonulu Hacı Abdullah Efendi postnişin oldu. (Köseoğlu 2016: 1/429-470) Onun vefatından sonra yerine altı yıl postnişin olan Sünbülî Şeyh Mehmed Said'in vefat edince tekke tekrar Nakşibendiyye tarikatına geçti (Koç 2022: 4/1727). Dolayısıyla Zıbın-ı Şerif Tekkesi'nin son Himmetî şeyhi Ahmed Cezbî Efendi'dir. Ancak *Osmanlı Müellifleri*'ni esas alan ve "Nakşibendî zannedilen" Şeyh Ahmed Cezbî'nin şiir incelemelerinde şiirlerde iki şahıs birbirine karışmıştır. Şairin eserlerinde övdüğü mürşidleri Himmetzâde Şeyh Bahaeddin ile Şeyh Yahya, Pîr Bahaeddin Nakşibend (ö. 1389) ile Halvetiyye'nin pîr-i sânisî Seyyid Yahya Şirvanî (ö. 1466) zannedilmiştir (Doğruel 2019: 255-257; Maleky 2012: 4, 10).

Şeyh Ahmed Cezbî'nin eserlerinde gerek kendi seyr ü sulûkundan haber verir, ayrıca Himmetî dervişlerine öğütler verir. Ehl-i sünnet itikadına bağlılığı şiirlerine yansımıştır. Hz. Peygamber'e na'ıları, Ehl-i Beyt'ten Hz. Fatıma'ya müstakil kasidesi yanında Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve On İki İmam'a olan muhabbetini ifade eden şiirleri ve Kerbela mersiyeleri vardır. Şeyh Cezbî Hz. Ebu Bekir'i, Hz. Ömer'i, Hz. Osman'ı ve Hz. Ali'yi bir arada övdüğü gibi onlara müstakil şiirler de yazmıştır. Bir şiirinde *Melâmet tâcını geydim hilâfet tahtına geçdim* diye hilafet aldığından bahsetmiştir. Ayrıca Cezbî, büyük dedesi Pîr Himmet Efendi'nin bir şiirine nazire yazmıştır (Maleky 2012: 229; 225-226). Şeyh Ahmed Cezbî şiirlerinde Himmetiyye'nin Halvetiyye, Bayramiyye-Şemsiyye ve Melamiyye ile ilişkisinden ve özelliklerinden sıkça bahsetmiştir (Maleky 2012: 218, 229, 256 vd.)

Çü biz Bayrâmiyânî Halvetîyüz
Tarîk-ı 'id-i hâkda Himmetîyüz (Donuk 2019: 394, 395)

Şemsiyye çün bulardır âlem içre Şeyh-i Himmet-zâdeler
Akşemseddin yolunda çün bulardır bî-behâ

⁶ Üsküdar ve Fatih'teki Himmetzâde tekkeleri hemen hepsi günümüzde yok olmuştur. Bezcizâde Tekkesi kaynaklarda Himmet Efendi Tekkesi, Divitçiler Tekkesi, Salı Tekkesi, Muhyiddîn Efendi Tekkesi, Şekûrî Efendi Tekkesi diye de bilinir (Baş, 2021: 66-73).

*Biz melâmet lurkasın giymiş 'aceb abdâllarız
Başımızda ma'nevî ol tâc ehlullâhdır* (Maleky 2012: 214, 179)

Şeyh Ahmed Cezbî'nin dîvânlarında Bayramiyye ve Himmetiyye için müstakil methiyeleri ve Hacı Bayram-ı Velî için iki methiyesi vardır. Cezbî'nin kendi el yazısıyla yazdığı dîvânlarında bulunmayan ve kıt'a şeklindeki bir Hacı Bayram-ı Velî methiyesi ise Fuat Bayramoğlu'nun şahsî kütüphanesindedir (Bayramoğlu 1989: 251). Şeyh Cezbî (Çalak?) Şeyh Mustafa ve Uşşakî Şeyhi Cemaleddinzâde için birer vefat şiiri yazmıştır (Maleky 2012: 182-184). Cezbî'nin Pîr Nureddin-i Cerrahî (ö. 1721) için yazdığı kaside, *Dîvân'*ında yer almamıştır, ama *Gülşen-i Azîzân'*da kayıtlıdır (M.C. Öztürk 2004: 277-278).

2. Şükûfenâme-i Cezbî

2.1. Nüsha Tavsifi

Şükûfe-nâme-i Cezbî, Ankara Milli Kütüphane'de Himmetzâde Ahmed Cezbî'nin diğer eserlerinin bulunduğu *Eş'âr* adlı mecmuada (06 Ml.yz. A 1783/2) künyesiyle kayıtlıdır. 43 varak olan mecmua, ebru kâğıt kaplı mukavva cilttedir. Dış ebatları 175x120 mm. ve iç ebatları 130x65 mm. olan bu mecmuanın kimi sayfaları kopmuş, ipe dikilerek tamir edilmiştir.

Baş: Câmi'ü's-Silsile bismillâhirrahmânirrahîm
Son: Bezm-i yârâna gelüp ülfetin it bezme ziyâ

Bu mecmuada 26a-37a varakları içindeki *Şükûfe-nâme-i Cezbî*, tek nüsha ve 383 beyittir. Eser saman sarısı kağıda özensiz, nestalik kırması bir hatla yazılmıştır. Metinde siyah mürekkep ve bölüm başlıklarında kırmızı mürekkep kullanılan *Şükûfe-nâme'*nin çoğu derkenardadır. İki varakta üst boşluk makasla kesilmiştir. Ser-levhasız ve cedvelsiz olan eserde istinsah veya telif kaydı yoktur. Yazılış tarihi bilinmeyen eserin Ahmed Cezbî'nin vefatından, 1245/1829-30'dan önce yazıldığı söylenebilir. *Şükûfe-nâme-i Cezbî* şairin sağlığında yazılmış, taslak halindeki müellif nüshası gibidir. Zira bazı kelimelerin üstü çizilmiştir. Eserin bölümlerinin hangi sayfaya ekleneceği konusunda müstensih derkenarda notlar yazmıştır.

2.2 Şükûfenâme'nin Edebî Değeri

Şeyh Ahmed Cezbî'nin *Şükûfe-nâme* adlı mesnevisi manzum münazara örnekleri arasında müstesna bir değere sahiptir. Zira klasik Türk şiirinde çiçeklerin münazarasını içeren başka bir eser bulunmadıkça *Şükûfe-nâme* tek örnektir.

Oldukça sade ve akıcı bir dille yazılan eserde çiçekler biçim ve özelliklerine göre kişileştirilerek davranış ve ruh hâlleriyle tasvir edilmiştir. Eser çiçeklerin münazarası olmasına rağmen bülbül de çiçekler gibi konuşan, eleştiren bir karakter olarak ele alınmıştır. Bu açıdan eser bülbülnâme türüne de dahil edilebilir.

*Şükûfe-nâme'*de öğüt veren bir üslup tercih edildiği için edebî sanatlara pek yer verilmemiştir. Sahasında bilinen tek örnek olması hasebiyle eserdeki belâgat ve vezin kusurları, *Şükûfe-nâme'*nin değerini düşürmez. Edebî sanatların belâgat değeri, şiirde sıradan ve yaygın kullanımın aksine, manâda orijinalliğe katkısıyla değerlendirilir. Ancak mesneviler olay anlatımını esas aldığından gazeller gibi edebî sanatlarla süslü olamaz. Cezbî'nin *Şükûfe-nâme'*si de mesnevi türü içinde kendine mahsus özellikleriyle orijinaldir, bazı orijinal söyleyişler eserin üslubunu güzelleştiren özelliğe sahiptir. Eserin en orijinal kısmı Bülbül ile Gül'ün atışmasından sonra, Sümbül'ün Gül'ü empatiye davet edip bülbülü hoş görmesini tavsiyesidir.

Gel ey gül n'eyleye bîçāre bülbül
Kim oldur derd ile dīvāne bülbül

Yeter ço ta'nı itme anı maḥcüb
Anı mest eylemişdür 'aşk-ı maḥbüb

Mecāzî ise dahı anuñ 'aşkı
Bulur elbetde bir gün zāt-ı Ḥaḫḫ'ı

O bülbül kim senüñ yār-ı qadīmüñ
Şafā-baḫşende-i sermed nedīmüñ (b.68, 69, 71, 78)

Böyle orijinal bir eserin düzeltilmelerle çoğu derkenarda bulunması, eserde dibace ve sebab-i telifinin olmaması; Cezbî'nin eseri mükemmelen tamamlamaya vakit bulamadığını ve taslak gibi hazırlandığını göstermektedir. Şairin *Dîvânçe*'sinde *Şükûfe-nâme* ile aynı vezinde "Gel ey dil bülbül-i şahrâya karşı / Fiğân it rûz u şeb ferdâya karşı" matlalı bir gazel vardır (Maleky 2012: 244). Şairin bülbülü davet ettiği bu gazel, âdetâ *Şükûfe-nâme*'nin eksik dibacesi gibidir. Bu sebeple *Şükûfe-nâme*'nin başına koymanın uygun olacağı düşüncesiyle bu gazel esere eklenmiştir. Ayrıca farklı vezinle yazılsa da münazara üslubundaki başka bir gazelde (Maleky 2012: 300-301), gülün bülbüle seslenerek dert yanması söz konusudur. Bu iki gazelin şairin *Şükûfe-nâme*'ye hazırlık mahiyetinde yazıldığı düşünülebilir.

2.3. Şekil Dil ve Anlatım Özellikleri

Manzum münazara olan *Şükûfe-nâme* mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Farklı nazım şekli kullanılmayan 383 beyitli bu eser, mürettep değildir. Yani eserde dibace, hatime, sebab-i telif bölümleri yoktur. Ancak eserin münazara kurgusu kendi içinde tutarlıdır. Her bölüm sonunda mahlasını kullanmaya gayret eden şair sadece iki bölümde mahlas kullanmamıştır.

Şeyh Ahmed Cezbî'nin (1771-1829) XIX. yüzyıl başında yazdığını düşündüğümüz *Şükûfe-nâme*, Türkçe dil kaidelerin esnediği bir devirde yazılmıştır. Dolayısıyla dil ve anlatım özelliklerinde hem tekke hem dîvân şiirinin özelliklerine rastlanır. Esas itibarıyla dinî-tasavvufî mesnevilerin dil özelliklerini gösteren eser, sade dille yazılmıştır ve edebi sanatlar çok değildir. Eserin anlatım kurgusunda bülbülün ve her çiçeğin konuşup meydan okuduğu bölümlerde iç konuşma (*monolog*) tekniği kullanılmıştır. Bülbülün ve çiçeklerin eleştiri ve savunma bildiren ifadelerini içeren beyitlerde şair karşılıklı konuşma (*diyalog*) tekniğini kullanmıştır.

Her bölüm sonunda öğüt, dua, münâcât içeren beyitlerle şair konuyu kendisine çevirir. Kendi mahlasıyla kendine seslenen şair nefesine öğüt verir ve niyaz eder. Monolog şeklindeki çoğu "Benem" diye başlayan bu beyitler, şairin esere hâkim bakış açısını gösterirken metne ayrı bir söyleyiş güzelliği katmıştır. Bu şekilde bülbül ve çiçeklerin âşıkları/dervişleri temsil ettiği ima edilmiştir.

Eserde Türkçe-Farsça-Arapça kelimeler yaygın kullanıma göre seçilmiştir. Halk diline hitap eden eserde "behey, hele, yuf" "Ya def ol yanımızdan" (b.194); "ey rûyî şolmaz" (b.182) gibi gündelik konuşma üslubuna dair ifadeler vardır. Türkçe arkaik kelime ve eklere nadir rastlanan eserde "şol", "kanı" ve "-uban/üben" eki dışında arkaik kelime ve eklere pek rastlanmaz. Eserde hem "dahı" hem "de/da" bağlacı kullanılmıştır.

Metinde "zerrinkadeh" diye bildiğimiz çiçek "zerrin" şeklinde; "çiğdem" kelimesi "çidem" şeklinde yazılmıştır. Eserde özellikle *h* ve *h* harfleriyle yazılan kelimelerin imlasının karıştırılması,

akfâş (b.21), *reviş* (b.218), *âşüfte* (b.1,38) gibi bazı kelimelerin bazen yanlış bazen doğru imla ile yazılması; müstensihin sağlam bir dil eğitimi almadığını, ya da eserin zor şartlarda çalاکalem yazıldığını gösterir. Metinde aşağıdaki örnekteki gibi tamlamalarda isim-sıfat uyumsuzluklarına da rastlanır.

Baňa bigânesin ağıyâre ülfet (b.10)

(sıfat) (isim)

Eserde 369.beyitte Fransızca kökenli bir kelime olan *gâf* (*yapmak*), “gaf yapmak, pot kırmak, hatalı konuşmak” anlamında kullanılmıştır. Muhtemelen *gaf* kelimesi dilimize o dönemde yeni geçtiği için imlası *kâf* böyle farklıdır.

2.4. Vezin Kafiye Redif

Klasik Türk şairleri mesnevilerde genelde tahkiyeli anlatımı kolaylaştıran kısa aruz kalıplarını tercih etmiştir. Şair Cezbî *Şükûfe-nâme*'de bu geleneğe uyarak (*mefâ'îlün / mefâ'îlün / fe'ülün*) veznini kullanmıştır. Bu vezin halk şiirindeki 11'li hece ölçüsüne denktir. Eserde aruzun Türkçeye tatbikinden doğan yaygın kusurlara rastlanır. Çoğu Türkçeleşen Arapça veya Farsça kelimelerin halk arasında söylenişi dikkate alınmıştır.

Şükûfe-nâme'de Arapça ve Farsçada uzun okunması gereken bir hecenin kısa okunması şeklindeki zihaf lar azdır. Ancak en çok Türkçe kelimelerde imale, vasl ve zihaf yapılmıştır. Eserde ulama çoktur. Şair Farsça atıf vavı (u, ü) ve tamlama kesrelerini (-i) gerektiğinde imaleli olarak kullanmıştır. Eserde Arapça kapalı ‘ayn harfinde yapılan imaleler azdır. Ancak şair Farsça nispet ekiyle biten *Cevrî* gibi kelimelerin son hecesini bazen açık sayıp zihaf yapmıştır. Yine *dost*, *nûr* gibi medli kelimeleri kapalı sayıp zihaf yapmak, vezin icabı *hakk* gibi medli kelimelerde kasr yapmak eserdeki yaygın kafiye kusurlarıdır. Şair ulamayı aruzda ahengin unsuru olarak gördüğü için çok ulama yapmıştır. Eserde *sekt* denilen ulamasız kesinti ise çok nadirdir. Bazen şair mısra başında bazen *ekl*, *kibr*, *sihr* gibi kapalı kelimeleri açık hece yapmak için “ekil, sihir, kibir” (b.220, b.185, b.120) şeklinde okunduğu gibi yazmıştır. Müstensih hatası olarak düşündüğümüz 1. ve 129. beyitlerde ise takdim-tehir yapılarak aruz hatası düzeltilmiştir.

İde aşkı ile menzilün a'lâ (b.247)

Ki aşkdur bâ'is-i ihyâ-yı 'âlem

Hem aşkdur mâye-i bünyâd-ı âdem (b.27)

Şükûfe-nâme'de en çok tercih edilen kafiye çeşidi mürdef kafiye dir. Mürdef kafiye, redif harici bir ünlü bir ünsüz harf benzeşmesidir. Kafiye kelimesinin asli son harfiyle yapılan mücerred kafiye, redif harici çift ünsüzle biten ses benzeşmesinden oluşan müesses ve mukayyed kafiye örnekleri yok denecek kadar azdır:

eyâ / nigârâ; a'lem / mahrem; ammâ / ifnâ (mücerred kafiye)

zarârûm / vakârûm; mağrûr / mahmûr; rûy / bûy (mürdef kafiye)

âşık / lâyık; âdem / âlem (müesses kafiye)

cismüm / resmüm (mukayyed kafiye, ikvâ kusuru var.)

Eserde daha çok Arapça-Farsça ve Farsça-Farsça kelimeler arasında kafiye vardır. Şair *ten/ben*, *solmaz/bozulmaz*, gibi Türkçe-Türkçe kafiyeleri az kullanmıştır. Şair *mihende/çemende*, *esmâ/Hudâ*, *tezyîn/rengîn*, *meşakkat/râhat*, *münevver/dilber*, *âlî/kemâli*, *hünkârbegendi/fendi* gibi Arapça

veya Farsça kelimeler ile *mecâzî/râzî*, *egri/dehri*, *agâyâr/var*, *ahmak/bak*, *âteş/eş*, *karşu/hûb-rû* Arapça veya Farsça kelimelerle Türkçe kelimeleri aynı beyitte kafiye olarak kullanmıştır.

Şair Ahmed Cezbî, yaşadığı devrin etkisiyle kulak kafiyesini yani kafiyede kelimelerin yapısını değil de verdiği sesi dikkate almıştır. Eserde mamul ve kusurlu kafiye çoktur. Türkçe kelimelerin kafiyesinde kulak kafiyesi örnekleri vardır. Kulak kafiyesine uyularak bazı kelimelerin imlası göz ardı edilmiştir. Mesela Arapça *revnak/evrak* (b.284) kafiyesinde kelimeler birbirine uydurulmuş, okunduğu gibi kısa sesle yazılmıştır. Oysa *evrâk* kelimesinde uzun ses vardır. Arapça-Farsça *mürşîd/îd* kafiyesinde ise Arapça “mürşid” Farsça “îd” gibi yanlış yazılmıştır. Bundan başka az da olsa bazı kafiyelerde kulak kafiyesi bile kusurludur. Mesela Türkçe *egri/sarı*, Arapça-Türkçe *ma’şûk/yok*, Farsça-Türkçe *dervîş/kış* ile Arapça veya Farsça *râhat/mihnet*, *tôp/maglûb*, *sıklet/rif’at* kafiyelerinde selaset bozulmuştur. Türkçe kelimelerde cinaslı kafiye örnekleri vardır. Mesela 257. beyitte Türkçe *darı/varı* kafiyesi, isim/isim + çekim eki şeklindedir.

Şükûfe-nâme’de en çok Türkçe isim veya fiil çekim ekleri (*-dir/dur*, *-im/-um*, *-sin/-sun*, *-in/un*, *-a/-e*, *-(y)i/-i*, *-dın/dun*, *-maz/-mez*, *-da/-de*, *-dan/-den*, *-eyüm*) redif olarak kullanılmıştır. Eserdeki bağımsız kelime redifleri (*içinde*, *ol*, *idindin*, *içündür*, *var*, *ben*, *it*) çok azdır ve tek başına anlam ifade etmezler. Redif kısa kalıplı manzumelerde kelime sayısını azalttığı için tercih edilmez. Muhtemelen Cezbî de bu yüzden fazla redif kullanmamıştır. Eserde mısra başında “benim” ile yapılan kafiye ve redifler ahenge büyük katkı sağlamıştır:

Benem gül, gülşen-i ‘aşk içre ra’nâ
Benem pür-büy-ı müşk ü ‘anber-âsâ (b.6)

Benem ey dün-ı ahmak dilde reyhân
Benem bu bezm içinde merd-i meydân (b.196)

2.5. Muhteva Özellikleri

Şükûfe-nâme’nin ana teması ilahi aşktır. Eserde hayatın asıl gayesinin ilahi aşka erişmek olduğu, mecazî aşkın ilahi aşka eriştiren bir köprü olduğu düşüncesi alegorik bir üslupla işlenmiştir. Eserin karakterleri Bülbül dışında (Gül, Sümbül, Karanfil, Lale Hezârân, Nergis, Civanperçem, Reyhan, Menekşe, Buhur-ı Meryem, Şebboy, Hünkârbeğendi, Zerrinkadeh, Şakayık, Hatmi, Saraypatı, Fulya, Çiğdem) on sekiz yedi çiçektir. *Şükûfe-nâme*’de “patisaray, hünkârbeğendi, hezârân” yeni duyduğumuz çiçek isimleridir.

Eserdeki çiçekler dervişleri/âşıkları temsil etmektedir. Çiçek bahçesinde Bülbül’ün Gül’e sataşmasıyla başlayan ve çiçekler arasında yayılan tartışmalar, insanların birbirini tenkidi ve kendi nefsinin üstün tutmasının sembolüdür.

Tasavvuf ıstılahında lale Allah’ın, gül Hz. Peygamber’in, karanfil Hz. Ali’nin, bülbül de Allah aşkıyla sabaha dek feryat eden âşık dervişin sembolüdür. Ancak Cezbî’nin *Şükûfe-nâme*’sindeki çiçeklerin bu sembollerini temsil ettiğine dair bir ibare yoktur. Bütün çiçekler tıpkı insanlar gibi nefsanî arzular ve ilahî gaye arasında gelgitler yaşarlar. Bu yüzden şair her bölüm sonunda dünya arzularına aldanmamayı öğütler. Eserde sadece Sümbül’ün Gül’ün kendisini eleştiren Sümbül’e cevabını içeren bölüm (97-106.beyitler) ile, Reyhan’ın kendine sataşan Civanperçem’e cevap verdiği bölüm (196-209.beyitler) hariç; şair her bölümü kendine öğüt vererek bitirmiştir. Bu şekilde çiçeklerin insanı / dervîşi/ şairi temsil ettiği anlaşılmaktadır. Anlaşılan şair kendi iç dünyasında nefsiyle mücadelesini alegorik olarak anlatmıştır. Nitekim 255. beyitte Cezbî, seyr ü sülûkunda etvâr-ı seb’ayı tekmiil ettiğinden bahsetmiştir.

Yirmi bir bölümden oluşan *Şükûfe-nâme*’nin bölüm başlıklarıyla özeti şöyledir:

1) Çılgın Bülbül'ün Ra'na Gül'ünü yermesi (35 beyit)

Bir gün çiçek bahçesinde öten Bülbül, "gül yanaklım" diye gonca haldeki iki renkli Rana Gülü'ne iltifat eder. Gül'ün aşkıyla gece gündüz niye şakıdığını anlatır. Baharda açan vefasız Gül'ün çabuk solmasına, kendisinden başkalarına ilgi göstermesine üzülmemektedir. Sonra Bülbül Gül'ü eleştirir. Oysa Bülbül yaz kış Gül'ün aşkıyla feryat etmektedir. Bülbül Gül'e "Sen ra'nasın, iki yüzlüsün, kibirlisin." der ve gururu bırakıp kendisiyle yakın olmasını ister. Çünkü güzel sesli bülbül sarayların, bahçelerin yani dünyanın süsüdür. İnsanlar zararsız Bülbül'ü sever, kafeslerde, elinde besler. Ama akrep huylu Gül'ün dikenini ateşli yılanı gibidir. Âşıklık iddası varsa Gül de Bülbül gibi kibirsiz, cömert olmalı; dünyevi arzularını aşk ateşinde yakmalıdır. Sonunda "Aslında çaresiz Bülbül benim. Günahlarıma gözyaşlarıyla tevbe ederim." diyen şair haddi olmadan Gül'ü tenkit ettiği için Allah'tan af diler.

2) Çok kızan Ra'nâ Gül'ün edepsiz Bülbül'e haddini bildirmesi (32 beyit)

Bülbül'ün eleştirilerine öfkelenen Gül kıpkırmızı olur ve "Şu edepsiz Bülbül'e bir ders vereyim." diye söze başlar. Türlü rengi ve misk ü anber kokusuyla Gül, her çiçekten üstündür, bahçelerin sultanıdır. Gül aşkın sembolüdür. Oysa bülbül gece gündüz ettiği feryatlarla halkı rahatsız eder, ufak bedeni kibir yüklüdür. Allah Gül'ü eşsiz yaratmıştır, gül Hz. Muhammed'in teridir. Allah Gül'ün zatını mahub edinmiştir., bu yüzden insanlar, cinler bile ona meftundur. Gül Bülbül'e güzellik ve edaya aşğım diyorsun. O halde niye gül yüzüme laf atıyorsun?" diye çıkışır. Gül'e göre aşk mecazî, hayvanî ve mutlak olarak üçtür. Bülbül'ün aşkı mecazdır, anlamsız bir davadır. Gül Bülbül'ü aşkında samimi ise aşkullah'a düşüp âşıklar zümresine layık olmaya davet eder. Çünkü Gül de herkes gibi fanidir, solacaktır.

3) Sümbül'ün Gül-Bülbül münazarasını işitip haksız bulduğu Gül'ü eleştirmesi (29 beyit)

Bahçesindeki Sümbül bunların tartışmasını dinler, haksız bulduğu Gül'e seslenir. "Ey Gül, sus artık, Bülbül'ü mahçup etme!" der. Bülbül aşk ateşiyle yanan bir mecnundur; aşkı mecazî ise de birgün ilahî aşka erişecektir. "Sen aşkın remizlerinden haberin yok. Sen Gül'sen ben de Bülbül sayılırım. O bülbül senin için Sıddık Hz. Ebubekir gibi 'Yâr-ı gâr'dır, kıymetini bil. Benim sen gibi ölümçül dikenim yok, ama Bülbül gibi dostum da yok." diyen Sümbül her varlığı Allah'ın yarattığını, kimseyi hor görmemesini, dünyanın faniliğine aldanmamasını Gül'e öğütler.

4) Parlak renkli Gül'ün mis kokan Sümbül'e cevabı (10 beyit)

Gül Sümbül'ü haklı bulur, özür mahiyetinde sözler söyler. Aşk ateşinde yandığı için bazen ne dediğini bilmez, hâldedir. Bu fani dünyada her iddia her şey boştur.

5) Ra'nâ Gülü ile Sümbül'ün tartışmasını duyan soylu Karanfil'in sivri dilli Lale'ye haddini bildirmesi (16 beyit)

Gül ve Sümbül'ün münazarasını duyan Karanfil, "Ben de serkeş ve sivri dilli Lale'ye haddini bildireyim, bari." der. Nice dilber türlü güzel renk ve kokudaki karanfilleri deste deste toplar, güzelliğini şiir ve şarkıda anlatır. Ama Lale, ağzı açık yılan gibidir. Karanfil'in aşk derdi boynunu bük müştür, kızıl kan döker. Lale ise kibirlidir. Karanfil Lale'den aşkullah'a yönelmesini ister.

6) Allah isminin remzi olan Lale'nin kibirli Karanfil'in kendisini eleştirisine cevabı (17 beyit)

İsm-i Celâl'in (الله) remizi olan Lale, gururlu ve edepsiz Karanfil'in sataşmasına cevap verir. "Güzelliğine güvenme, fanidir. Sadece baki olan Allah'tır. Aslın toprak iken nasıl kibirli olabilirsin? Benim ağzım Hakk'a doğru açıktır, daimi zikrim İsm-i Celâl'in (الله)'dir. Aşkullahı düşün dedikodu yapmaz." der, öğütler verir.

7) Karanfil ile Lale'nin atışmasını duyan servi boylu Hezârân'ın Nergis'e haddini bildirmesi (21 beyit)

Servi boylu Hezârân çiçeği bunları dinlerken Nergis'e laf atmak ister. "Ey eğri boyunlu, çarpık Nergis! Yüzün sapsarı, kalkmış benle güzellikte boy ölçüşüyorsun. Ârifler benim ışığımda Mesnevî okur, mescit ve tekkelerde ben yetişirim. Sen kibirlisin, dünyalık derdindesin. Sen hasetinden böyle iki büklümsün. Ben sultanların başındaki üsküfüm." diye öğütler verir.

8) Yürek yakan Hezârân'ın kendini eleştirdiğini duyan boynu bükük Nergis'in murakabe âleminden uyanıp servi boylu Hezârân'a cevap vermesi (15 beyit)

Nergis bu sözleri duyunca murakabe hâlimden çıkar, Hezârân'a seslenir. "Behey Hezârân, doğru sen sırlara aşinasın, ama çiçeklere tepeden bakarsın. Kötü huylar sana yakışmıyor. Ay yüzüsün, ama (dilin) yılan (gibi sokuyor.) Upuzun boyun var ama gönül derdin yok. Hasret çekmemişsin ki yüzün sararsın! Dertsiz gönlün, canın keyifte. Ama ben aşk ateşiyle yandım, sararıp soldum. Nadansın, idrakine yuh olsun. Eğer izan sahibi olsaydın, çile çeker devran şeyhi bile olurdun. Benim gibi olsan dert çeksen beni anlardın." der.

9) Yârin hasretiyle yüzü sararan Nergis ve Hezârân'ın tartışmasını duyunca Civanperçem'in Reyhan'a sataşması (20 beyit)

Civanperçem bunları duyunca "Ben de sahtekâr Reyhan'a haddini bildireyim." diye söze başlar. "Ey Reyhan, ben himmetin güzel kokusuyla doluyum. Ârifler bana hürmet eder, sıradan bir hizmetkar değilim. Sense kokunla, şeklinle kendini çiçeklerin mürşidi sanıyorsun. Ama aşk derdi sana hiç zarar vermemiş. Eziyet çekmemişsin, keyfindesin. Çiçekler içinde gerçek derviş benim, bağrım kan dolu. İstersen bize katıl ve aşkın sırlarına mahrem ol ya da çek git." der.

10) Allah aşkıyla dolu Reyhan'ın Civanperçem'e karşılık vermesi (14 beyit)

Bunları duyan Hak âşığı Reyhan, Civanperçem'e meydan okur. "Ey aşağılık ahmak, aşk meydanının eri benim. Aşk ateşine düşen Mecnun benim. Rind görünürüm, ama cansızım. Darağacına asılan Hallac-ı Mansur benim, (aşk şehidi) Nesimî'yim. Sen sadece boyunla övünürsün, işin gücün bencillik, kibir." diyen Reyhan Civanperçem'i aşksız diken gibi yaşadığı için eleştirir, Hakk'a niyaz eder.

11) Civanperçem ile Reyhan'ın münazarasına özenen boynu bükük Menekşe'nin Buhur-ı Meryem'e sataşması (18 beyit)

Buhur-ı Meryem'e haddini bildirmek isteyen Menekşe önce "Allah aşkıyla dopdolu yaratıldığım için narinim. Nurlu renklerim, ağzımda Kevser lezzeti var, hep Allah'a zikrederim. Ben aşk tekkesinde halkı irşad eden pirlerdenim. Seherde önümde dervişler Kur'an okur." diye meydan okur ve Buhur-ı Meryem'i tenkit şöyle eder: "Kötü huylu olduğunu anlayan senden yüz çeviriyor. Zamanın mekanın belli değil, ama kibirle gezen bir ahmaksın. Esrarkeşsin. Bekçi gibi gezen bir hilekârsın. Muhakkikim dersin, ama mukallitsin. Allah'a dön, boş fikirleri bırak. Sahteliği terk edersen taklitten tahkike erişirsin. Tevhid aşkını candan iste, gönül sarayında sakla."

12) Buhur-ı Meryem'in Menekşe'ye cevap vermesi (20 beyit)

Buhurumeryem de Menekşe'ye çıkışır: "Aşkım mecazî değil, aşkullah bedenimi harap etti. Bizi dervişler deste deste toplar, devran meydanında hep birlikte tevhid zikri okuruz. Her kemiğim Hakk'ı zikreder, sırrın sırrına mahremim. A cahil asıl kibirli olan sensin! Hiç kibirliden kâmil mürşid olur mu? İlahî aşka eriştiğini sanıyorsun. Aşkın mecazî olmasa bana sataşmazdın. Ben dünya kaydını terk ettim, aşkullah boynumu büktü. Esrarkeş değilim, aşk sarhoşuyum. Aşk derdi beni hasta etti. Sabaha dek aşk ateşinde yanar, mağfiret isterim." der.

13) Menekşe ile Buhur-ı Meryem'in tartışmasını duyan Şebboy'un Hünkârbeğendi denen kibirli çiçeğe haddini bildirmesi (12 beyit)

Şebboy da güzelliklerini överek Hünkârbeğendi çiçeğine meydan okur. O da güzelliği ve kokusuyla eşsiz yaratılmıştır. Daima Allah'ı zikreder. Sülûkunda etvâr-ı seb'ayı bitirmiş icazetli bir dervîştir (b.255).

14) Hünkârbeğendi çiçeğinin Şebboy'a hikmetli cevabı (16 beyit)

Hünkârbeğendi Şebboy'a cevaben kendini över. Uzun minare gibi boyuyla çiçeklere sala veren bir çiçektir. Şebboy ise kötü huyuyla çiçekleri rahatsız eder, güzelliğiyle kibirlidir. Allah aşkı Şebboy'un sadece dilindedir, kalbini dünyevî heveslerden arındırmalıdır.

15) Zerrinkadeh'in çiçeklerin tartışmasına özenip Şakayık'a sataşması (17 beyit)

Zerrinkadeh çiçeklerin münazarasına özenip Şakayık'a sataşır. Aşk ateşiyle yanan gönül kuşu çaresiz dertlidir, rahatı huzuru terk etmiştir, dostu yoktur. Edepsiz Şakayık ise dünya malına tamah etmiştir. Ama dünya fanidir. Zerrinkadeh Şakayık'ı Hakk'a davet eder. Allah aşkına düşen özünü O'na bağlar, gayrı hevesleri terk eder.

16) Şakayık'ın Zerrinkadeh'e cevap vermesi (16 beyit)

Zerrinkadeh'e meydan okuyan Şakayık, kendi güzelliklerini över. Aşk ateşiyle doludur. Mecnun gibi halkın ayıpladığı bir rindir. Aşkullah ile söyleşir. İlahî aşkın şarabı ve esrarıyla sarhoştur. Halkın övgüsünü de yergisini de önemsemez.

17) Misk kokan Şakayık ile Zerrinkadeh'in atışmasını duyan Hatmi çiçeğinin Saraypatı'ya sataşması (15 beyit)

Hatmi hasmı gördüğü Saraypatı'yı eleştirir. Kendini sultanlara layık gören Saraypatı saraylarda Hakk'ı arar. Oysa çiçek bahçesinin asıl şahı Hatmi'dir. Çiçekler önünde el pençe divandadır. Ama Hatmi'nin gönlü aşkullah derdiyle hastadır, suskundur. Hatmi'nin nurlu yüzü âşıkların yüzünü aydınlatır. Âşık dervişler Hatmi'nin yanında sabaha dek Allah'ı zikreder. Hatmi kibirli bulduğu Saraypatı'yı doğru yola davet eder.

18) Hayrete düşen Saraypatı'nın uzun boylu Hatmi'ye cevap vermesi (11 beyit)

Hatmi'nin ithamlarıyla hayrete düşen Saraypatı ona meydan okur, kendini över. O da Allah'a âşıktır, aşkın sırrı gönlünde saklıdır. Aşkı mecazî değildir, özü Hakk'a doğrudur. İçi dışı nurludur, varlıktan arınmıştır.

19) Bahçedeki çiçeklerin münazaralarını duyan Çiğdem'in gidip Fulya'ya sataşması (17 beyit)

Fena bezmindeyken çiçeklerin münazarasını duyan Çiğdem Fulya'ya sataşır, kendi güzelliğini ve ahlakını över. O da aşk meydanında şahbaz yığittir. Ama Fulya kuru aşk davasındadır, benliğini terk etmemiştir. Nefsini ilm-i ledün kitabından okusa her varlık Fulya'ya bağlanır. Bunun için Çiğdem Fulya'yı aşkın sultanına tâbi olmaya davet eder.

20) Fulya'nın Çiğdem'in eleştirilerine cevap vermesi (14 beyit)

Fulya Çiğdem'e itiraz eder, kendini över. Âşıklar onun güzelliği ve kokusuyla mesttir. Ama Fulya'nın yüreği aşkullah derdiyle doludur, gece gündüz kanlı yaş döker, aşk ateşiyle yanar. Bahçede mütebessim durur, ama içi kan ağlar.

21) Cezbî'nin esere dair görüşleri ve duası (19 beyit)

Eser sonunda Cezbî zamanın, mekânın her şeyin yok olacağını sonsuzluğun Allah'a ait olduğunu hatırlatır. Bu eser, onun aşk sarhoşluğuyla yazdığı bir şeydir. Cezbî deliliğinin ve hatasının affedilmesini için Allah'a yakarır ve şefaata niyaz eder.

3. Sonuç

a. Eserin Fatih, Haseki'deki Zıbın-ı Şerif Tekkesi postnişinlerinden olan Seyyid Şeyh Ahmed Cezbî'nin nesli olan Himmetzâdelere, az bilinmesine rağmen tasavvuf kültür ve sanatına büyük katkı sağlamıştır.

b. *Osmanlı Müellifleri'*nde Şeyh Ahmed Cezbî hakkında "*Bayramî ve Nakşibendî tarikatındandır.*" demiştir. Ancak Şeyh Ahmed Cezbî'nin kendi eserlerinde ve silsilenâmesinde Nakşibendî olduğuna dair hiçbir ifadesi yoktur.

c. *Dîvân, Dîvânçe, Kenzü'l-Esrâr, Kenzü'l-Etvâr, Câmi'ü's-Silsile, Makâlât, Aşkîyye, Şükûfe-nâme* Şeyh Ahmed Cezbî'nin eserleridir.

d. *Şükûfe-nâme-i Cezbî* klasik Türk edebiyatında edebî münazara türünde -benzeri bulunana dek- tek çiçek münazarasıdır. Şeyh Ahmed Cezbî'nin eserleri içinde, tek nüshada yer alan bu eser 383 beyittir. Eserin çoğunun derkenarda yazılması ve bazı müstensih hataları *Şükûfe-nâme'*nin müellif nüshası olduğunu ve taslak olarak hazırlandığını akla getirmektedir.

e. *Şükûfe-nâme'*nin ana teması ilahi aşktır. Dervişleri temsil eden her çiçek gerçek âşık olduğu iddiasıyla rakibi çiçekle tartışır. Çiçek bahçesinde Bülbül'ün Gül'e sataşmasıyla başlayan tartışmalar, diğer çiçekler arasında yayılır

f. Eserin karakterleri Bülbül ve (Gül, Sümbül, Karanfil, Lale Hezârân, Nergis, Civanperçem, Reyhan, Menekşe, Buhur-ı Meryem, Şebboy, Hünkârbeğendi, Zerrinkadeh, Şakayık, Hatmi, Saraypatı, Fulya, Çiğdem) on yedi çiçektir. *Şükûfe-nâme'*de "patısaray, hünkârbeğendi, hezârân" yeni duyduğumuz çiçek isimleridir.

g. Eserde birbirini tenkid eden çiçekler, insanın / dervişin/ şairin kendi nefsinin üstün tutmasının sembolüdür. Nitekim 255. beyitte Cezbî, etvâr-ı seb'ayı tekmiil ettiğinden bahsetmiştir.

4. Eserde Bahsedilen Bazı Çiçekler

Şebboy

Hezaran (Delfinyum)

Sakavık

Civanpercem

Hatmi

Sümbül

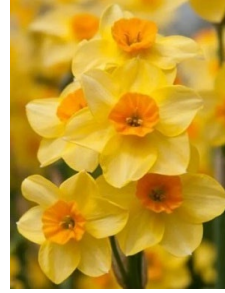
Rana Gülü

Nergis

Zerrinkadeh

Fulya

Hünkarbeğendi (İberis)

Reyhan

Buhurumeryem

Çiğdem

Saraypatı

Hercai menekşe

5. Şükûfe-nâme-i Cezbî

[Dibâce]⁷

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Fe'ülün

1. Gel ey dil bülbül-i şahrâya karşı
Fiğân it rûz [u] şeb ferdâya karşı
2. Görürsün bülbül-i nâlân u zârı
Neler söyler gül-i ra'nâya karşı
3. Şehirlerde oluban sen de âgâh
Niyâz it derd ile Leylâ'ya karşı
4. Ola kim rahm ide sen mübtelâya
Gerilmez sine derd-i sevdâya karşı
5. Hemân tek eyle **Cezbî** cümle varı
Gözi yaşlı yüzi Mevlâ'ya karşı (Maleky 2014: 244)

Tekellümât-ı Şükûfân

Bülbül-i bî-şu'ür, Gül-i Gonca-i Ra'nâ'ya ta'ne lisân eyledügidür:

Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Fe'ülün

1. Eyâ men bülbülem ey gül-'izârum⁸
Senüñ aşüftenem⁹ yoğdur qarârum
2. Benüm sensin hemânâ iftiğârum¹⁰
Cihân içre benüm nazlı nigârum
3. Gice gündüz çü yoğdur bende râhat
Kime idem eyâ senden şikâyet
4. Yüzüm gülmez döker bu dîdeler kıan
N'olur ba'zıca kılsañ baña ihsân
5. Açılır goncalar birkaç gün eyâ
Nedendür kim şolar vechüñ nigârâ
6. Geh olur zâhir olur vechi anuñ
Geh olur mağv olur nâm ü nişânuñ
7. Velî yaz u şitâ ben âh u zârum
Senüñ 'aşkuñla tâ kim bî-karârum
8. Ben ol bülbül-i pür-zârum ki 'âlem

⁷ Şairin *Dîvân'*ındaki bu gazel, şekil ve muhteva olarak eseri tamamladığı için dîbâce niyetine tarafımızca metne eklenmiştir.

⁸ Vezin icabı *Bülbülem ben eyâ ey* lafzında takdim-tehir yapıldı.

⁹ 'aşüfte şeklinde yanlış yazılmıştır.

¹⁰ *iftiğâr* şeklinde yanlış yazılmıştır.

İderler şavt-ı hūbum¹¹ cāna maḥrem

9. Çü sen gerçi gül-i ra'nasın ammā
Şitāda cism-i cānuñ olur ifnā
10. Baña bīgānesin aġyāre ülfet
Nedür bu sende olan büy-ı vaḥşet
11. Ya güyā kibr ile olmağ mı maġrūr
Senüñ şānuñ eyā ey mest-i maḥmūr¹²
12. Tekebbürlük eger kim olsa ḥālā
Olurdum pür-tekebbür ben de cānā
13. Ço kibri gel benümle āşinā ol
Maḥabbet meclisinde rūşenā ol
14. Benem bülbül benem pür-şavt-ı efgān
Benümdür dehr içinde kaşr-ı eyvān
15. Benümdür bu sarāy-ı kevn ü 'ālem
Benüm şavtum ḥariş-i¹³ cümle 'ādem
16. Nice şehler benüm şavtuma karşı
Tutar cān sem'ini döndürmez ol rū
17. Senüñ vechüñ şolar bir ān içinde
Bulunmaz nāmuñ az ezmān içinde
18. Velī ḥāruñ senüñ bir mār-ı nārdur
Şoğar 'ağreb gibi bed-ḥūy¹⁴ vardır
19. Nice dil-berlerüñ destini ol ḥār
Şoğup eyler göñül milkini pür-nār
20. Velī yokdur benüm ḥalqa zararum
Anuñ-çündür cihān içre vağārum
21. Beni görünce şehler nice erler
Koyup akfāşa¹⁵ terbiyyet iderler
22. Tutarlar nāz ile bu kuşca cānum
Geçer hoşluk ile vağt ü zamānum
23. Ne kibrüm var ne 'ucbum ne riyām var
Anuñ-çün uramaz destini aġyār
24. Ḥudā inşāf vire saña kim ey yār
Olasın 'ālem içre ehl-i dīdār

[26a]

¹¹ Müstensih hatasıyla kelime *şavt-ı hūbum* diye yazılmıştır.

¹² Müstensih hatasıyla kelime *maḥmūr* şeklinde yazılmıştır.

¹³ *ḥariş* şeklinde yanlış imla kullanılmış.

¹⁴ *bed-ḥūy* şeklinde yanlış imla kullanılmış.

¹⁵ *akfāsa* şeklinde yanlış imla kullanılmış.

25. Benüm gibi olasin sen de pür-zâr
İşide şavtını hep yâr u ağıyâr
26. Olasin sen de bir ben gibi 'aşık
Dinilsün tâ ki nâmuñ 'aşka lâyıķ
27. Ki 'aşkdur bâ'ış-i ihyâ-yı 'âlem
Hem 'aşkdur mâye-i bünyâd-ı âdem
28. Bunı ger añladınsa 'aşka yâr ol
Gülistân-ı cihânda sen de var ol
29. Ney-âsâ inle pür-şavt ol cihânda¹⁶
Dilüñ yak nâr-ı 'aşka her zamânda
30. Yananlar nâr-ı 'aşka olur 'âlî
Bulur dergâh-ı Hâķķ'da şad kemâlî
31. Hele diñle bu nuşhum gül-'izârâ
Ol 'aşık âşikâre öğren ahfâ
32. Tamâm oldı saña bu nuş u pendüm
Benüm nev-gül-'izârum bî-menendüm
33. Benem bir bülbül-i **Cezbî**-i nâ-çâr
'Uyûbum setr ide ol Rabb-i Ğaffâr
34. Zünûbum bî-nihâye yâ İlâhâ
Beni 'afvuñ ile kıl dâ'im ihyâ
35. Güle řa'n eyledüm lîk bende 'işyân
Ki ĥadsüz mişl-i deryâ itdi řuġyân
- Bülbül-i şeydâ, Gül-i Ra'nâ'ya bu maķûle ĥiřâb idicek (Gül) ĥicâbından ġâh kızarup ġâh bozarup eyitdi: - Şol Bülbül-i pür-nevâ baña bu ġûna řa'n (itdi.) Ben daĥı şol bî-edebi řa'n-ı zebâna şutayum, diyü bunı söyledi:**
36. Benem gül, gülşen-i 'aşk içre ra'nâ
Benem pür-büy-ı müşk ü 'anber-âsâ
37. Benem ĥüb-rüy u büy-ı bağ-ı gülşen
Benem bu cümle ezhâr içre aĥsen
38. Behey bülbül benem âşüfte kânı
Benem 'aşıklarauñ dâ'im mekânı
39. Benem cümle şükûfân içre maĥbûb
Benem her bir yanık dillerde mařlûb
40. Sifâl içre çün oldum ĥüsn-i Yûsuf
Benem her reng ile 'âlemde me'lûf¹⁷
41. Hem oldum 'aşk ile ben süst-endâm

[26b]

¹⁶ Derkenarda *Ney-âsâ inle def-veş dök o yaşuñ* ifadesi kırmızıyla çizilmiştir. Muhtemelen şair kafiyeyi deġiřtirmiştir.

¹⁷ 40-41. beyitler derkenardadır.

Benüm destümeddür her hūb-endām¹⁸

42. Behey nā-dān dūnsın bī-edebsin
Hemān sen halkı bīzāra sebebsin
43. Gice gündüz idüben āh u zārı
Yağarsın şavtuñ ile dehr ü dārı
44. Zā'ifü'l-cism ile ne kibr kārūñ
Nedür gülşende dā'im āh zārūñ
45. Sezā mı ben gibi ra'nāya karşı
Tutarsın kendi kendüñ nesl-i hūb-rū
46. Benüm mişlüm mi var dehr içre hālā
Beni bir yaradupdur Haqq te'ālā
47. Ben ol nāzük-der-i Faḥr-i Cihān'um
Anuñ-çün rüz u şeb durmaz zebānum
48. Benüm meftūnum oldı cinn ü ādem
Anuñ-çün gezdirür başında 'ālem
49. Benüm zātumu Haq maḥbūb idindi
Cemī'inden beni maḥlūb idindi
50. Yeter ço şavtı ey mecnūn-ı muḥlaq
Nedür bu gice gündüz şavt-ı muḥlaq
51. Dir iseñ 'aşkıyam ḥüsn ü ānuñ
Nedür gül-rüyuma ḥa'nı zebānuñ
52. Baña izhār-ı 'aşq itmek mi kārūñ
Nedür 'aşq ile dā'im iftiḥārūñ
53. Senüñ 'aşkuñ behey nā-dān-ı echel
Şebāt üzre degül kim ola ekmel
54. Hemān da'vā-yı 'aşkuñ bī-me'āle
Nice irgüresin mecnūnī ḥāle
55. Mecāzīdür senüñ 'aşkuñ nihāyet
Bilür şıdḳ ile kizbi ehl-i diḳḳat
56. Olıcaq 'aşkuñ ola 'aşq-ı muḥlaq
Kim ola 'aşkuñ 'aşqu'llāha elyaq
57. Eger kim 'aşkuñ i'lām ise yāre
Yüri bülbül bulagör şıdḳa çāre
58. Senüñ 'aşq didigin üç nev'e el-ān
Mecāzī biri muḥlaq biri ḥayvān
59. Bu üç nev'üñ biri kim 'aşq-ı muḥlaq

[27a]

¹⁸ hūb lafzının imlası yanlışır.

Olursa ger seniñ 'aşkuñ olur haq

60. Cünün irdükçe eylersin fiğānı
Şalarsın nāra dā'im kuşca cānı
61. İdersüñ kendi kendüñ halka rüsvā
Seni mecnün idüpdür qurı sevdā
62. Eyā dīvāne olup Haqq'a 'aşık
Olasın zümre-i 'uşşāka lāyık
63. Cemādāta göñül virmek haqadur
Ne kim var mā-sivā dām-ı belādur
64. Gider dilden qurı hubb-ı sivāyı
Hemān hāl eyle var 'aşk-ı Hudā'yı
65. Geçüp benden beni hiç eyle dā'im
Muhaqqak bende qurı mā-sivāyım
66. Benüm gül-rüyumuñ yokdur sebātı
Şoluban bulamaz kayd-ı hayātı
67. Hemān **Cezbî** bu nuşh u pendüm it güş
Ola dil 'aşk-ı Mevlā ile medhüş

[27b]

Sünbül-i gülzār-ı bağ-ı leţāfet, Bülbül ile Gül-i Ra'nā'nuñ birbirlerine gāh ta'n-ı zebān u gāh kelām-ı haqqānīlerini istimā' idüp eyitdi: -Ben dağı [Gül'e] kendümi bildiriüp [Bülbül'e]¹⁹ zebān-ı tığ-ı ta'nını dırāz itmeyüp kendini yanumda ser-firāz eylesün! diyüp eyitdi:

68. Gel ey gül n'eyleye bī-çāre bülbül
Kim oldur derd ile dīvāne bülbül
69. Yeter ço ta'nı itme anı maħcüb
Anı mest eylemişdür 'aşk-ı maħbüb
70. Yanar dā'im derünü nār-ı 'aşka
Kim itmiş kendini dīvāne Haqq'a
71. Mecāzī ise dağı anuñ 'aşkı
Bulur elbetde bir gün zāt-ı Haqq'ı
72. Mecāzī 'aşk Haqq'uñ kañtarıdur
O 'aşk kim 'aşk-ı muflak mazharıdur
73. Nedür bu tır-i ta'nuñ sīne-sūza
Ki sen vākıf degülsin bu rumūza
74. Rumūz-ı 'aşkı bilmezsın be nā-dān
Anuñ-çün bülbüle ta'nın firāvān
75. Çü sen gülsen eger kim bülbülem ben
Cihān içre me'ānen bülbülem ben
76. Zebānum bülbül-āsā şavt-ı hūbam

[28a]

¹⁹ Sünbül bülbülü eleştiren Gül'e kızıyor. Bu yüzden *baña* ifadesi tashih edildi.

Velî erbâb-ı zevke bî-zünübam

77. Benüm yok goncam üzre hâr-ı mârüm
Benüm yok sen gibi hiç yâr-ı gârüm
78. O bülbül kim senüñ yâr-ı kadîmüñ
Şafâ-bahşende-i sermed nedîmüñ
79. Senüñ ‘aşkuñla olmuşdur çü giryân
Sezâ mı itmeyesin anı hândân
80. Geh ol şeydâya gâhi ben gedâya
Atarsın tîr-i ta’nu bî-nihâye
81. O ta’na tâkatüm yok za’f-hâlem
Şükûfân içre tıfl-ı nev-nihâlem
82. Benüm yokdur budağ u dalum ey gül
Baña ‘aşk-ı Hudâ’dur bâğ u bülbül
83. Dilümde büy-ı ‘aşk ‘aşk baña ma’sûk
Hemân bir ‘aşkdur bir gayrı ‘aşk yok
84. Benüm kaddüm büküp ‘aşk itdi ednâ
Anuñ-çün oldı cismüm tâ ki ifnâ
85. Enâniyyet nedür n’olsun be nâ-dân
Şanursun sen seni maḥbûb-ı devrân
86. Dimâguñ büy-ı kibre olmuş âlûd
Olur encâmı kibr eşnâfı merdûd
87. Cemî’nüñ hâlîkı Allâh degül mi
Cemî’ eşyâya ol âgâh degül mi
88. Hudâ katında sinde sen de birsin
Ölünce öyle nâ-dân sen ne dirsın
89. Senüñ bülbüllerin sen şanma ‘âşık
Saña nâ-çâr olur dîvâne lâyıq
90. Nice şayyâd anuñ şaydında her ân
Anuñ-çün olur ol sâyeñde mihmân
91. Nice şürîdeyi bî-nâm idersin
Virüben şayda sen bed-nâm idersin
92. Ölünce kâr-ı nâ-ma’külüñ ey gül
Çarâr itsün mi ol dîvâne bülbül
93. Gider bu benlik âşârını dilden
Eger kim behre-dâr iseñ ledünden
94. Yüri gül bed-zebânlıqdan hâzer kıl
Televvünden kaçup Hâkḫ’a güzer kıl

[28b]

95. Hâk ile âşinâlık eyle peydâ
Sever bil âşinâsın Hâk te'âlâ
96. Gider **Cezbî** gönülden mâ-sivâyı
Hemân hâl it dile hubb-ı Hüdâ'yı²⁰

[29a]

Gül-i aḥmer-i rengîn, Sünbül-i pür-bûdan kendine kelâmını işidüp eyitdi: -Ben daḥı anı gâh ta'n-ı melâmet ü seng-i mülâtefet-i ḥaḳḳânî ideyüm, deyüp eyitdi:

97. Eyâ ey bâğ-ı vahdet-dâr sünbül
Açıldı gonca-i ezhâr-ı bülbül
98. Seçildi devlet ilinün gül-izârı
Nice kılsun gönül bunda qarârı
99. Gülem ben gerçi kim bülbül benümdür
Kim ol bülbüldeki gülğul benümdür
100. Ben ol bî-çâreyem kim aşk-ı cânân
Sarây-ı dil ü cānum itdi vîrân
101. Gehî 'âkil gehî dīvāneyem ben
Şarâb-ı 'aşk ile mestāneyem ben
102. Yaḳup aşk odına pervâne-âsâ
Bi-küllî varlığını kıldum ifnâ
103. Velî bilmem ne söyler bu zebānum
Ki yanmışdur muḳaḳḳak oda cānum
104. Naẓar kıl var mı birkaç dem şebātum
Dürilür defter-i kayd-ı hayātum
105. Yanar her yaprağum bir ân içinde
Dönüp rengüm şolar devrân içinde
106. Karâr-gâh olamaz bu milk-i fânî
Sikender-veş eger tutsam cihânı

[31a]

Karanfil-i zübde-i 'âlî, Gül-i Ra'nâ'nuñ Sünbül ile kelâmlarını güş idüp eyitdi: -Şol Lâle-i tîğ-zebân serkeşâne qarşumda izhâr-ı ḥüsn ü ân eylemeye! deyü eyitdi:

107. Karanfildür benüm nāmum be lâle
İdem dirsın benüm nāmum izâle
108. Sifâl içre mekānum hüb²¹ hālüm
Şükûfân içre bir ra'nâ nihālüm
109. Nedür tîr-i zebānuñ ehl-i hâle

²⁰ Metinde 87-96. beyit derkenardadır. Yanında "Gül-i aḥmer Sünbül-i pür-bûdan kendine bu günâ kelâmı işidüp -Ben daḥı anı gâh ta'n-ı melâmet ü gâh mülâtefet-i ḥaḳḳânî ideyüm deyü söylediği kelâm budur ki aşağıda üçüncü vıraḳuñ sol cānibinde taḥrîr olunmuşdur." yazılıdır.

²¹ hüb şeklinde yanlış yazılmıştır.

Yaşımaz kâmetde aşlâ sefâle

110. Kâranfilem benüm büyum mu'allâ
Beni a'lâ yaratmış Hâk te'âlâ
111. Nice dil-berler alur beni deste
Oğurlar hüsnüm için şi'r ü beste
112. Açuk ağzuñ senüñ bil mâr-âsâ
O tîğ ü tîrûñ olsun mı mu'allâ
113. Yüri qarşumda durma hâl-i maħcüb
Benem zîrâ ki dil-berlerde maḥlûb
114. Daḥı ben 'aşk ile hem bāyum ey yār
Dinür nāmuma benüm ehl-i Didār
115. Küşâde gözlerüm dergâh-ı yâre
Ki düşdüm ben derüni âh u zâre
116. Benüm kaddüm büküp ol 'aşk-ı cānân
Dökilür dîde-i dilden kızıl kan
117. Mecâzî şanma 'aşkum 'aşk-ı Hâk'dur
Ne deñlü dir isem rāzum aḥaḥdur
118. Göñül virānedür derd-i Hudâ'dan
Bu dil mestâne ḥaḥkânî nidādan
119. Anuñ-çündür bu vechüm tâ ki rengin
Münakḥaş naḥşı hüsnüm böyle tezyin
120. Behey lâle ki olma kibr-âlûd
Kibir ehlini sevmez aña Ma'bûd
121. Hemânâ Ḥaḥk'a rabḥ eyle derünuñ
Gide dilden mecâz ise cününüñ
122. Hele **Cezbî** dilüñ vir 'aşk-ı yâre
Bulam dirseñ göñül derdine çâre
- Lâle-resm-i ism-i Celâl, Kâranfil-i sinân-ı pür-ğurûrdan kendine ta'rîzâne kelâm-ı ta'n-ı zebânını güş idüp eyitdi: -Şol Kâranfil-i bi-edebe miḥdârımı bildireyüm, deyü eyitdi:**
123. Kâranfilsin velî ey bî-edeb sen
Görürsün kibr ile her kârüñ aḥsen
124. Ğurûr itme şaḥın hüsnine aşla
Esicek bād-ı şarşar olur ifnâ
125. Bu cümle bil ki fânîdür muḥaḥkaḥ
Hemân bâḥî durur Allâh muḥlaḥ
126. Sifâl ile ğurûr itme sen aşlâ
Türâbdur anuñ aşlı aña cānâ

[29a]

127. Olur bir gün şikest dağılur eczâ
Gider aşlına kalmaz zerre cânâ
128. Dayanma hâşılı hüsn ile âne
Geçenlerden ne kaldı gör nişâne
129. Ne sen ü ne sifâl²² kalur dağı ben
Olur taht-ı türâba dâne ol ten
130. Velî şüretde nânumdur ki lâle
Dehânum açmışam ism-i Celâl'e
131. Çü lafza-yı Celâl'dür cism ü cânun
Anı zikr itmede dâ'im dehânum
132. Niye sen gibi olam kibr kârı
Anuñ-çün yok bu dilde ğayrı yârı
133. Hemân haqdur sözüm benümedür Hâk
Ki tutmuşdur derûnum 'aşk-ı muflak
134. Olan Hâk ile bakmaz kıl u kâle
Yaşmaz kadd-i bâlâsı sifâle
135. Mekân u şân u ihvân hubb-ı Yezdân
Olur erbâb-ı 'aşka cümle bir kân
136. Hele gel olma ey ebleh karanfil
Kuru da'vâ ile 'âlemde ğâfil
137. Özüñ sözini tām it hubb-ı yâre
Göñül murğun uçurma her diyâre²⁴
138. Özüñ zikr ile kıl temyîz-i çâlâk
Olasın 'ind-i Hâk'da merd-i idrâk
139. Hele hâşıl özüñ tām it sözüñ tām
Olasın **Cezbiyâ** 'âlemde pür-nâm

[29b]²³

Hezârân-ı bâlâ-kad, Karanfil ile Lâle'nün birbiriyle tekellüm-i ta'n-âmizlerini istimâ' idüp eyitdi: -Şol Nergis'i ta'm ideyüm, deyü eyitdi:

140. Behey zerd-rüy u keş-gerdân ahmağ
Nedür bu bî-edeblik şüretin bağ
141. Şararmış cümle ezhâr içre rüyüñ
Şükûfân içre var mı reng [ü] büyüñ
142. Ne haddüñ ben gibi ra'nâya karşı
Olasın güyiyâ sen mişl-i hübrü
143. Be ahmağ ben şükûfân içre bāyum

²² Vezin icabı *Ne sifâl ü ne sen* takdim-tehir yapıldı.

²³ Müşir kelimesi *baña ta'n itme* yazılıysa da bu varak kayıptır.

²⁴ Derkenarda "*her kenâre*" yazılıdır.

Hezārān ism u nāmum dilde şāyum

144. Benüm kandīl-i rūyum üzre ‘irfān
Oğur tābumda her dem Mağz-ı Qur’ān²⁵

[30a]

145. Ki bāğ-ı meşid-i ezhāreyüm ben
Şükūfān içre bir menāreyüm ben

146. Benüm bezmümeddür cümle şükūfān
Dururlar pişüme her demde dīvān

147. Özün kibr-iledür līk boynun egri
Begenmezsın dilinden dūn-ı dehri

148. Sivādur çekdiğin derd-i meşakkat
Yok anuñ-çün dilinde h̄ āb-ı rāhat

149. Beni gör sāye-i rengüm münevver
Beni gör nice eyler dest-i dil-ber

150. Derüp birbir beni ol h̄üb-ı²⁶ devrān
İderler şīşe-i billūra mihmān

151. İder bir eyü ere seni mihmān
Ne bilsün sırrını eyler mi iz’ān

152. İder bī-ṭab’ olan şūrīde-meşreb
Kılur kendi gibi bir şekl-i ağreb

153. Hāsüdiyyetlesin gerdānuñ egri
İçürmiş Hāḡ saña bu cām-ı zehri

154. Hāzer kıl çün benem şah-bāz-ı üškūf
Anuñ-çün rüz u şeb başumda üškūf

155. Görürsün pişüm üzre cümle ezhār
Dururlar dest-best dīvāna her bār

156. Senüñ zerd-rüy rengüñ haşyetinden
Bu ezhār içre kārūn nekbetinden

157. Bu bāğı mesken itdüm ‘addüñ itme
Şükūfı hem-dem itdüm ‘addüñ itme

158. Olunca şiddet-i şitāda bārān
Ne kim var maḡv olup olur perişān

[30b]

159. Dayanma tā ki olur cümle fānī
Fenādur ‘ālemüñ **Cezbī** nişānı

160. Hemān sa’y it bekāya olup ezhār

²⁵ Mevlana’nın *Mesnevi*’sinden kinayedir.

²⁶ *h̄üb* şeklinde yanlış yazılmıştır.

Zünübün 'afv ide her bār Settār²⁷

**Hezārān-ı dil-sūzdan Nergīs-i keĵ-gerdān, ħiṭāb-ı ŧi'r-āmīzini istimā' idüp
'ālem-i murāķabeden baş ĳaldırup Hezārān-ı serv-ķadde eyitdi:**

161. Behey yā serv-i ķadd-i bāĵ-ı ezhār
Çü sensin āŧinā-yı remz-i esrār
162. Yaķıŧmaz sen gibi bir merde bed-ĥū
Nedür ṭa'n-ı zebān ey mār-ı meh-rū
163. Benüm zerd-rūy rengüm yār içündür
Benüm bu miĥnetüm dil-dār içündür
164. Benüm boynum keĵi bir yāredür hā
ŧaķın sen ŧanma ĵayr-ı dilde sevdā
165. Benüm sen gibi yoķdur būy [u] rengüm
Benüm nā-dān ile yoķ rezm [ü] cengüm
166. Dilinde yoķ ĵamuñ kim belüñ egri
Ola yoķ ĥasretin kim ola ŧarı
167. Dil [ü] cānuñ senüñ 'ālemde rāĥat
Buluban görmemiŧsin derd miĥnet
168. Ki nār-ı 'aŧĳ ile zeyn oldı cismüm
Anuñ-çün böyle zerd-rū oldı resmüm
169. Senüñ iz'ānna idrākine yūf
Be cāhil ŧūretin rengiyle me'lūf
170. Velī nā-dān yoĵımuŧ sende iz'ān
Olaydı olur iren ŧeyĥ-i devrān
171. Baña sen 'ayn-ı 'ibretle baķayduñ
Benüm aĥvālūme cānuñ yaķayduñ
172. Olurduñ sen de benüm gibi ĵam-nāķ
Olaydı sende 'aŧĳdan māye-i pāk
173. Olurduñ ben gibi zerd-rūy-ı ĥasret
Ki 'aŧĳ ile bulurduñ derd miĥnet
174. Benüm cism-i za'īfüm derdi efvün
Anuñ-çün böyle oldum miŧl-i Mecnün
175. Benem Cezbī dilüm dil-dār-ı Dīdār
Oluban olmuŧam 'aŧĳ ile pür-nār

[32a]

**Civānperçem ismiyle yād olunan perçem-i ser-dālle, Nergīs-i zerd-rūy-ı derd-i ĥasret-i yāruñ
[ve] Hezārān'ın kelāmlaruñ iŧidüp eyitdi: -Ben dalı Reyĥān dedükleri sāĥte-i cihāna ṭa'n
idüp kendini bildireyim, diyüp eyitdi:**

²⁷ Derkenarda "Hezārān bālā kaddüñ ĥafī nergīs-i keĵ-gerdān bu varaķ ile ikinci varaĵın ŧaĵ ŧahifesine taĥrīr olunmuŧdur."

176. Civānperçemdür ismüm diñle reyḫān
Anuñ-çün cümle dil-berlerde el-ān
177. Muḫin-i müşgde bŷy-ı pŷr-himem var
Der-i ‘aşk içre ‘ālī hem-demŷm var
178. Hele erbāb-ı ‘irfān içre bāyum
Civāna perçemŷm ŷanma gedāyum
179. Çü sen reyḫān-dilsin gerçi ammā
İdersin ‘ālem içre ır-ı da‘vā
180. Nedür bu ḫalka-i tŷp ile devrān
Nedür bu bŷy ‘ıtr-ı ‘anber-efşān
181. Ya gŷyā sen misin ezhāra mŷrşid²⁸
Ola dirsın ya gŷyā her demŷñ ‘ıd
182. Behey ŷŷrīde-veş ey rŷyı ŷolmaz
Nedendür ŷŷretŷñ rengi bozulmaz
183. Mekānuñ yok sıfāl içre mekānuñ
Nice bir dehr-i dŷn içre zemānuñ
184. Virŷp kendin gibi zındık her bār
Sırrına rŷz [u] ŷeb efsŷn-ı seḫḫār
185. Siḫir mi kār [u] fi‘lŷñ bu ne tedbīr
İdersin ya nedür bu dām-ı tezvīr
186. Eyā sīmyā mı ya kim siḫr-i efsŷn
Nedendür ŷŷretin ŷan dŷrr-i meknŷn
187. Olanlar ‘aşk ile dār-ı miḫende
Senŷñ ise yirŷñ tarḫ-ı çemende
188. Civānperçem durur ‘ālemde nāmum
Velī zıkr-i Ḥudā’da ŷubḫ u ŷāmum
189. Dŷn [ü] gŷñ yok gŷñŷlde ḫāb-ı rāḫat
Ki ‘aşk-ı Ḥaḫḫ’la yok dilde tākāt
190. Bu bāğ içre benem dervīş-i ezhār
Benem ‘aşk u maḫabbet ile her bār
191. Ya gel bezm-i ŷŷkŷfuñ hem-demi ol
Ya gel bu dām-ı ‘aşkuñ maḫremi ol
192. Benem ‘aşk ile olmuş bağı pŷr-ḫŷn
Benem ‘aşk ile olmuş mişl-i Mecnŷn
193. ŷarāb-ı ‘aşk ile ol mest [ü] ḫayrān
Olam dirseñ eger kim ḫāş-ı²⁹ Yezdān

[32b]

²⁸ Aslı *mŷrşid* olan bu kelime *mŷrşīd* şeklinde hatalı yazılmıştır.

²⁹ Metinde ḫāş şeklinde hatalı yazılmıştır.

194. Ya def' ol yanımızdan olma hem-dem
Ya ol bu sırr-ı 'aşka sen de maḥrem

195. Benem **Cezbî**-i pür-zâr-ı maḥabbet
Dilüm rabṭ itdi dâ'im nâr-ı ḥayret

[33a]

Civânperçem, Reyhân-ı ḥalka-i ṭop-ı devrâna gâh ta'n-âmîz ü gâh mülâtefet-i sükker-i temyîzâne [idicek] Reyhân-ı pür-'aşk-ı Yezdân, istimâ' idüp ol daḥı Civânperçem'e eyitdi:

196. Benem ey dūn aḥmak dilde reyḥân
Benem bu bezm içünde merd-i meydân

197. Benem derd ile olmuş dili yara
Benem düşmüş maḥabbet ile nâra

198. Benem ol âteş-i 'aşk ile Mecnūn
Benem ḥasretle olmuş baḡrı pür-ḥūn³⁰

199. Benem şüretde sebz-i ser-i reyḥân
Benem şüretde rind sîretde bî-cân

200. Benem Maşşūr-ı 'aşk ber-dâr kârum
Nesîmî-sîretüm 'aşk ile yârum

201. Görürsün şüret-i zîbâmı ra'nâ
Şanursun sen beni her yanı bâlâ

202. Beni 'aşkdur bu günâ eyleyen ṭop
Beni 'aşk itdi böyle 'aşka maḡlūb

203. Çü oldum böyle dâ'im 'aşka maḥrem
Anuñ-çün olamam ben şâd ḥurrem³¹

204. Enâniyyet ile kibr ḡarra kâruñ
Senüñ ḡaddüñle ḡâlâ iftiḡaruñ³²

205. Cihânda ḡar gibi geçmiş zamânuñ
Nesi vardur hele köhne cihânuñ

206. Nedür bilmez-imişsin 'aşk [u] sevdâ
Anuñ-çün böyle ḡaddüñ oldı bâlâ

207. Çü sen ḡaddüñle olduñ ise aḡsen
Baña 'aşk-ı Ḥudâ'dur kân-ı raḡşen

208. Fedâdur râh-ı cânânumda her bâr
Ne kim var cümle varum itdüm îşâr

[33b]

209. Anuñ-çün bÿy [u] rengümdür mu'allâ

³⁰ ḡūn şeklinde hatalı yazılmıştır.

³¹ ḡūrrem şeklinde imla hatası yapılmıştır.

³² iftiḡâr şeklinde imla hatası yapılmıştır.

Zünübüm ‘afv ide hazret-i Mevlâ³³

[34a]

**Civânperçem ile Reyhân’uñ birbiriyle tekellümini Menekşe-i pür-miñen işidüp eyitdi:
-Ben dahı Buñür-ı Meryem didükleri táb-kâre kendini bildireyüm, deyüp eyitdi:³⁴**

210. Menekşedür benüm ismüm ü resmüm
Anuñ için nâzük-ter oldı cismüm
211. Za‘îfü’l-hâlem ‘âlem içre nâ-gâh
Beni ‘aşkıyla pür-nür itdi Allâh
212. Benüm nânum menekşe bu cihânda
Oğunur nâm u şânum her zebânda
213. Benüm rengüm münevverdür be Meryem
Olur erbâb-ı zevk bezmümde pür-dem
214. Zebânumdan saçılır âb-ı sükker
Şükûfân içre oldum mâ-yı Kevşer
215. İderüm dâ’imâ ben zıkr-i Haqq’ı
Çekerüm râh-ı haqqâ cümle halkı
216. Benem bu tekye-gâh-ı ‘aşka pîrân
Oğınur her seher pîşümde Qur’an
217. Buñür-Meryem nedür bu sende bed-ñü
Gören elbetde senden dönderür rü
218. Zamânuñ yok mekânuñ yok be ahmağ
Ya şühâne revîşün³⁵ kibrle ancağ
219. Murâkıb-veş idersin şöyle reftâr
Nedür bu hîle vü tezvîr her bâr
220. Ekil itdükde dâ’im burc-ı afyün
Olursun güyiyâ ki dîde pür-ñün
221. Egersin boynunu bir yana dâ’im
Diyeler cezbe ehli zâta kâ’im
222. Muhaqqıkâne kâruñ oldı taqlîd
O taqlîdüñ³⁶ ola güyâ ki bir ‘îd

[30a]

³³ Derkenarda “Bundan sonra Civânperçem ile Reyhân’uñ birbiriyle tekellümini Menekşe-i pür-miñen işidüp -Ben dahı Buñür-ı Meryem didükleri táb-kâre kendini bildireyüm, deyüp söylediği kelâm bundan yukarı dördüncü kağıduñ şol kenârına tahrîr olunmuşdur.” yazılıdır.

³⁴ Bu kısım, 210-220. beyit arası derkenardadır.

³⁵ revîş şeklinde hatalı yazılmıştır.

³⁶ Derkenarda üstü çizili “muhaqqidüñ velî şahîhdür.” yazılıdır.

223. Yüri bu hileyi tezvîri terk it
Dilinde hubb-ı derd-i yâri berkit
224. Hudâ dergâhına tut rûyı her bâr
Gide dilden kamu bî-hüde efkâr
225. Hemân Allâh Muḥammed hubbuñ ez-cân
Sarây-ı cân u dilde eyle mihmân
226. Bu 'âlem fânidür aña muḥaḳḳaḳ
Gider bu cümle kalur bâkî ol Hâḳ
227. Dayanma hüsn ü ân u şâna cânâ
Fenâdur **Cezbiyâ** bu cümle eşyâ³⁷

[30b]

**Buḥûr-ı Meryem, Menekşe'den kendine gâh ta'rîzâne sözünü vü gâh letâ'ifâne kelâmını
işidüp Menekşe'ye bunu eyitdi:**³⁸

228. Buḥûr-ı Meryem dinür ismüme ḥâlâ
Hudâ 'aşkıyla oldı cismüm ifnâ
229. Benüm sen şanma bu 'aşḳum mecâzî
Açılmışdur ḥaḳîḳat-râha râzı
230. Benem ol 'aşḳ-ı cânân ile ḥaste
Derüp bir bir iderler beni deste
231. Oluruz töp-ı merd-i 'aşḳ-ı meydân
İderüz zıkr-i tevḥîdi be-her ân
232. Maḳâm-ı sırr-ı sırr olur mekânüm
Çü Hâḳḳ'ı zıkr ider her üstüḥ'ânüm
233. Menekşesin velî ta'nuñ firāvân
Dilüñde zıkrle yoḳdur 'aşḳ-ı Raḥmân
234. Senüñ kibrüñ yeter 'âleme câhil
Olur mı kibr ile hiç şaḥş kâmil
235. Ne deñlü olsa 'arîf bunda âdem
Olur maḥv ile Hâḳḳ 'indinde mükrem
236. Baña ta'nuñ nedür ey merd-i aḥmaḳ
Ki 'aşḳuñ zann idersin 'aşḳ-ı muḫlaḳ
237. Mecâzî olmasa 'aşḳuñ be nâ-dân
Olur mıydı baña ta'nuñ firāvân
238. Benüm 'aşḳdur iden boynumu egri
Gözime almazam dünyâyı dehri
239. Bu dünyâ fânidür olmaz şebâti
Bilürem bulamam ḳayd-ı ḥayâtı

[31a]

³⁷ Bu bölüm 210-227. beyite kadar derkenardadır.

³⁸ 228-247. beyit arası derkenardadır. Bölüm başlığı 30b ve 31a derkenarında tekrarlanmıştır.

240. Benüm sen şanma kim keyfümdür afyōn
Derūnī derd-i ‘aşkum ḥadden efzūn
241. Zā‘if oldı Hūdā ‘aşkından ecsām
Bulamam bir maḥalde şabr u ārām
242. Yürek âteş dolı pür-nār yaram
Dün ü gün bülbül-āsā āh u zāram
243. İderüm şubḥ olunca āh u efgān
Baña raḥm eyleye ol Rabb-i Raḥmān
244. Velī bī-ḥad durur dilde günāhum
Anuñ-çündür benüm her bir dem āhum
245. Hūdā’dan istedigüm bu ki ey yār
Zünūbum maḥv ide ol Rabb-i Settār
246. Şefī‘üm ola yarın ol Muḥammed
Günāhum vezn olunduḡda mücedded
247. Bu **Cezbī** bendesün ol Rabb-i Mevlā
İde ‘aşkı ile menzilün a‘lā³⁹

Şeb-böy, Menekşe ile Buḥūr-ı Meryem’ün birbirlerine tekellümini istimā’ idüp eyitdi:
-Ben dahi şol Hünkärbegendi dedükleri pür-gurūra kendin bildireyüm, deyüp eyitdi:⁴⁰

248. Benem şeb-böy-ı büy u reng-i a‘lā
Benem meydān-ı üšküf içre ra‘nā
249. Benem sebz-i varaḡla çünki tezyīn
Benem derd-i mahabbet ile rengīn
250. Benümdür bezm-i üšküf üzre ‘ālī
Ki bulmuşam bu bezm içre kemāli
251. Benem tarḡ-ı şüküfān içre a‘lem
Benem ‘ālemde dā‘im sırra maḥrem
252. Senün ismün hele hünkärbegendi
Nice bir idesin üšküfe fendi
253. Kadün bālā şüküfı itme bīzār
Senün kaddünle midür bunda ezhār
254. Şüküfāna ben oldum çünki derviş
Dilüm zıkr-i Hūdā’da yaz u hem kış
255. Çü zıkrı ile geçüp heft-esmāyı
Baña ḥāl eyledüm ḥubb-ı Hūdā’yı

³⁹ Derkenarın sonunda “Şeb-büy, Menekşe ile Buḥūr-ı Meryem’in birbirlerine tekellümin istimā’ idüp ben dahi şol Hünkärbegendi dedükleri pür-gurūra söyledüğü kelām ibtidā-i şüküfe-nāmenün sol kenārına tahrîr olunmuşdur.” yazılıdır.

⁴⁰ Bu kısımda 248-275.beyit arası derkenardadır.

256. Dilümde 'aşk ile var nice âteş
Sivâyla anuñ için olmazam eş
257. Yağup mahv eyledüm bu cümle varı
Anuñ-çün süzuma bu dehr darı
258. Bilürem olur 'âlem cümle ifnâ
Hemân bâkîdür Allâhu te'âlâ
259. Benem **Cezbî** siyeh-rü sine süzân
Ne tevbem 'afv ide ol Rabb-i ğufrân

[26a]

Ħünkârbegendi dağı Şeb-böy-ı hikmet-âmize bu günâ ħiṭâb eyledi:

260. Benem ħünkârbegendi⁴¹ ehl-i şâham
Bu dehr içre hele şâhib-zamânam
261. Şükûf içre benem bâlâ menâre
Şalâ eyler zebânum cümle yâre
262. Yanar qandîl-i ħüsnüm şu'le tâbı
Oqınur rüz [u] şeb 'aşkuñ kitâbı
263. Benüm şu'lemdedür cümle şükûfân
Oqınur her seherde Mağz-ı Qur'an⁴²
264. Behey şeb-böy-ı bed-aĥlâk u bed-kâr
Baña kendüñ ögüben itme izhâr
265. Senüñ her kâr u fi'lüñdür şebâne
Ne var 'âlemde kârüñ râygâne
266. Bürür dal [u] budağıñ bu zemîni
Qaparsuñ hep şükûfenüñ yerini
267. Virürsin cümle üşkûfâna şıqlet
Bulam mı dirsın eyâ sende re'fet⁴³
268. Şükûf içre tekebbürsin tekebbür
Tekebbürler olur 'işyânladur pür
269. Ğurür itme o ħüsn ü âna dâ'im
Ğurür iden olur 'işyâna qâ'im
270. Ğurür ehlini sevmez Ħağ te'âlâ
Muĥassen ĥulğ ile qıl kendin ihyâ
271. Dilinde eyle peydâ 'aşk-ı Ħağğ'ı
Yücelür 'ind-i Ħağğ' da bulan 'aşkı
272. Ümîdüñ kesme her dâ'im Ħudâ'dan
Ħalâş it özini ĥubb-ı sivâdan

[26b]

⁴¹ Metinde *ħünkârbegendi* şeklinde hatalı yazılmıştır.

⁴² Mevlana'nın *Mesnevi*'sinden kinayedir.

⁴³ Metinde *rif'at* yazılıdır. Ancak kafiye bozulduğu için *ref'et* daha uygundur.

273. Ola dil-*hānesi*⁴⁴ her demde *hālī*
Bulasın luṭf-ı pāk-i Lā-yezāl'ı
274. Eger *hālī*⁴⁵ olur ise *ḫūbuñ*
Bulursun luṭf-ı *Ḥaḫḫ'*uñ sen de *ḫūbuñ*⁴⁶
275. Benem *Cezbī*-i pūr-zār-ı maḥabbet
Ola yarın Muḥammed'den *şefā'*at

[27a]

**Zerrīn-i ḥōş-nevā, ba'zı şükūfānuñ tekellümlerini istimā' idüp:
-Şol Şaḫāyık-ı ter-i esrāra kendini bildireyüm, diyüp eyitdi:**⁴⁷

276. Benem bu gülşen içre çünki tezyīn
Olur dil her deminde şöyle *gam-gīn*
277. Ki yanmışdur bu göñlüm çünki nāre
Düşelden murğ-ı dil ol 'aşḫ-ı yāre
278. *Ḥarāb*⁴⁸ oldı eḫālīm-i vücūdum
Anuñ-çündür *ḥarīḫāna* *ḫū'dum*
279. Bulunmaz derdüme bir çāre nā-gāh
Ki iḥsān ide luṭfuñ baña ilāh
280. Benem 'aşḫı derūn [u] sīne-çākem
Baña *gūyā* ki oldı şöyle *ḥākem*
281. Ne rāḫat var ne ṭāḫat cān [u] dilde
Velī ne yār u yāver vardur ilde
282. Şaḫāyıḫsın velī ey bī-edebsin
Görürsün kendi *kāruñi* 'acebsin
283. Dimezsın fānidür bu milk-i fānī
Beḫā üzre temekkün oldı mekānı
284. Bozılır sindе birkaç günde revnaḫ
Dökilür ḫüsn ü anuñdan o evraḫ⁴⁹
285. Olur nām [u] nişānuñ çünki nā-būd
Hemān Bāḫī durur ol Zāt-ı ma'būd
286. Nedür bu ḫulḫ-ı bed başın hevāyī
Saña bāḫī mi şanduñ bu serāyı
287. Şaḫāyık gel hele olma hevā-dār
Ola dırsen eger kim 'aşḫ-ı *Ḥaḫ* yār

[34a]

⁴⁴ *dil-hānesi* şeklinde hatalı yazılmıştır.

⁴⁵ *hālī* şeklinde hatalı yazılmıştır.

⁴⁶ *ḫūbuñ* şeklinde hatalı yazılmıştır.

⁴⁷ Bu kısım (276-292.beyit) derkenarda yer almaktadır.

⁴⁸ *Ḥarāb* şeklinde hatalı yazılmıştır.

⁴⁹ *revnaḫ* ve *evraḫ* kelimelerinin kafiyelenmesi kusurdur.

288. Hâk ile âşinâ ol bakma ğayre
Bulam dirseñ tarîk-i hâkda behre

289. Şakâyık gel hele dâ'im şefîk ol
Gözün aç sük-ı 'aşk içre daķık ol

290. İlet 'aşka özini sen de şâf ol
Hevâdan kalbini yu sine-şâf ol

291. Özüñ tām ola Mevlâ'ya müdāmī
Şaķın bî-hüde itme şubh [u] şāmı

292. Hudâ 'aşkını **Cezbî** dilde tām it
Göñülde hubb-ı Zât'ı ihtişâm it

[34b]

Şakâyık dahı Zerrîn'e bu günâ hitâb eyledi:⁵⁰

293. Şakâyık oldu gerçi nām [u] şānum
Hudâ'nuñ 'aşkına yokdur sāmānum

294. Dilümde 'aşk-ı Hâk kalbümde nārı
Yaķar iklim-i cānum şem'a-vārı

295. Beni 'aşk itdi şimdi hâlka rüsvā
Cünün-āsā başumda dürlü sevdā

296. Çü oldum rāh-ı Hâkķ'a ben de bende
Selīs oldu zebānum bu sühende

297. İderüm bülbül-āsā āh [u] feryād
Baña efġān [u] giryān oldu me'ād

298. Beni mahv itdi mahviyyet yüzinden
Beni rabt itdi hâkķānī sözinden

299. Tolidur 'aşk ile kalb sundı Kevşer
Dimāġ [u] dilde sen hārını gider

300. Şalādur cümle üşkūfāna her bār
Eger olmak dilerseñ ehl-i Dīdār

301. Baña şundi Hudā rengin şarābı
Açam arayana hâkķānī bābı

302. Benem çü bezm-gāh içre pür-esrār
Ki itdüm tām Hâkķ'a evvel ikrār

[35a]

303. Hâķīkatdür bu güftārum hâķīkāt
Hâķīkat dīdesiyle eyle diķkat

304. Enāniyyet degüldür sār-ı güftār
Şaķın ma'nāda olma baña aġyār

305. Velī[kin] yār u aġyār baña birdür

⁵⁰ Bu kısımdan itibaren 365. beyte kadar derkenarda yer almıştır.

Ḥaḳīḳat menziline özge dildür

306. Olam dirseñ bu sırra sen de maḥrem
Seni sen maḥv idüp ol daḥı hem-dem
307. Behey zerrīn dime baña hem ta‘n
Baña luṭf eylemişdür Rabbüm el-ān
308. Ki düşdüm bülbül-āsā āh u zāre
Benem **Cezbī** ki dil virdüm o yāre

[35b]

Şaḳāyık ile Zerrīn-i pür-bünüñ kelāmını Ḥatmī-i bālā-ḳadd istimā‘ idüp eyitdi: -Ben daḥı şol Pātisarāyī didükleri nā-bekāri ta‘n-ı zebāna ṭutayum, diyüp eyitdi:

309. Behey pātisarāy-ı pādişāhī
Bulam mı dirsün ol ḳurb-ı İlähī
310. Diñilmiş ḳurb-ı sultān çünki sūzān
Olan ‘aḳil ider mi anda iskān
311. Anuñla şaḳın itme iftiḥārī⁵¹
Olamazsın cihānuñ kām-kārı
312. Benem dehr içre çünki nām-ı ḥātem
Benüm iḥsānum ile cümle ‘ālem
313. Benüm peşümdedür cümle şükūfān
Dururlar eli baḡlu baña dīvān
314. Yine ğayra idinmem ol vaḳārı
Ḳıluram gice gündüz āh [u] zārı
315. Benem ‘aşḳ ile olan dili ḥaste⁵²
Benem ‘aşḳ-ı nigārıla dili beste
316. Benüm ḳandīl-i vechüm üzre el-ān
Olur ehl-i maḥabbet nūrı raḥşān
317. Oḳınur dā‘imā virdi seḫer-gāh
İderler Ḥaḳḳ içün āh u eyvāh
318. Olur tevḥīd-i zıkr-i dā‘im Allāh
Olur zıkr-i Ḥudā‘dan diller āḡāh
319. Senüñ ise hemān ismüñ durur pāt
Oḳunmaz gāh gāh pīşinde āyāt
320. Nedür kibrūñ nedür sende bu aḥlāk
Buña rāzı mı eyā Rabb-i Ḥallāk
321. Hele mesned-nişīn-i ‘aşḳ-ı yār ol
Ḥaḳīḳat bāḡçesinde gül-‘izār ol

[36a]

⁵¹ Metinde *iftihār* şeklinde hatalı yazılmıştır.

⁵² Metinde *haste* şeklinde hatalı yazılmıştır.

322. Hâkîkat nârına yak cümle varuñ
Ola dergâh-ı Mevlâ'da qarâruñ

323. Benem **Cezbî**-i pür-âh ile efġân
Bana rahm eyleye her bâr Sübhân

[36b]

Pâtisarây-ı hayret-nümün Hıtmî-i kadd-i bälâya bu günâ hitâb eyledi:

324. Sarây-ı 'aşk-ı cânân içre pätum
Nice ehl-i dile la'l-i nebätum

325. Özüm haġdur sözüm haġdur hemân haġ
Derün-ı dil ü cânüm 'aşk-ı muġlak

326. Göñülde sırr-ı 'aşk oldı hüveydâ
Yanar dil nâr-ı 'aşka cehr [ü] ahfâ

327. Beni zann itme 'aşkımdur mecâzî
Açılmaz sırr-ı 'aşkımdur tuġfe râzı

328. Derünîdür benüm 'aşkımdur muġakkaġ
Anı fehm idemez her merd-i muġlak

329. Ne bilsün nâ-halef hâlât-ı 'aşkı
İder ta'nı unudup luġf-ı Hâkġ'ı

330. Hüdâ luġf itse ger bir şahşa el-ân
Anı bir ânda ider 'aşka şâyân

331. Hele zann itme dilde qurı sevdâ
Beni mest eylemişdür 'aşk-ı Mevlâ

332. İçüm taşram olup şâf-ı mücellâ
Nümâyân oldı baña sırr-ı ma'nâ

333. Anuñ-çün maġv oluban cümle varum
Benüm yokluk mekânıdur qarârum

334. Bi-hamdi'llâh benem **Cezbî**-i Dîdâr
Dilümde büy-ı 'aşkı'llâh her bâr

[37a]

**Çi[ġ]dem-i gül-zâr-ı bezm-i fenâ ba'zî şükûfânuñ birbirleriyle tekellümini
işidüp: -Fulyâ'ya kendini bildiriüp ta'n ideyüm, diyü eyitdi:**

335. Benem bu gülşen-i 'âlemde çi[ġ]dem
Kızıl kan oldı giryân ile dîdem

336. Benüm rengüm dutup hürşîd-i tâba
Tutup rüyum dururam intisâba

337. Beni hâyret⁵³ alup mest-i müdârum
Reh-i 'aşka şalup başumu râmum

⁵³ hayret şeklinde hatalı yazılmıştır.

338. Benem meydân-ı ‘aşkda çünki şâh-bâz
Bulnur gün olur derdüme hem-râz
339. Behey fulyâ-yı bed-kâr itme da‘vâ
Şükûfân ile sen gavğâ-yı sevdâ
340. Nedür ‘aşk u maḥabbet nedür ‘aşık
Anı bilmezimişsin sen de ancak
341. Gidersin gayr-ı râha yokdur ârâm
N’ola eyâ senüñ aḥvâlüñ encâm
342. Seni sen senliginden eyle âgâh
Kim olasın yine ‘arif-i bi’llâh
343. Ledün ‘ilmüñ okı kıl özüñ a’lem
Saña taḥsîn ide cinn ü âdem
344. Olasın ‘ilm ile sen pür-me‘ânî
Sikender-veş ũutasın dü cihânı
345. Velî sulṭân-ı ‘aşka sen de yâr ol
Seni sen maḥvla şâhib-i vaḳâr ol
346. Gözüñ aç ũut yüzüñ dergâh-ı yâre
Bulam dirseñ eger derdine çâre
347. Ṭabîbüñ ola Ḥaḳḳ iste devâyı
Yele şavur [ki] bu çün ü çırâyı
348. Şadâkat taḥtına⁵⁴ geç pâdişâh ol
Ḳo dünyâ ḥubbını merdânededen ol
349. Görürsün cümleñ encâmı fânî
Eger olsañ cihânüñ kâmurânı
350. Ḳanı evvel gelen bunca şükûfân
Nişân [u] nâmı var mı eyle iz‘ân
351. Esüp bād-ı fenâ **Cezbî** bu ecsâm
İrür aşlına aşlı bulur encâm
352. Benem fulyâ behey ç[iğ]dem cihânda
Benem ‘aşk ile hem-pâ bu zamânda
353. Benüm bûyumdan aldı [cümle] üşkûf
Mu‘allâ bûyı bûyı ile me’lûf
354. Dimâğum râyiḫi mânend-i reyḫân
Olur ‘uşşâka gûyâ ‘anber-efşân

[32a]

[32b]

Fulyâ daḫi Çi[ğ]dem’den kendine ta’n-ı ba’zını işidüp eyitdi:

⁵⁴ taḥtına şeklinde hatalı yazılmıştır.

355. Velî 'aşkıyla zerd-rüyam hemânâ
Benüm şanma dilümde çurı da'vâ
356. Benüm derd ile bağrum ise pür-ğün
Açar bu seyl-i dîdem mişl-i Şeyhün
357. Beni pür-derd idüpdür derd-i cânân
Nice dökmeye bu cismüm kızıl çan
358. Benem bülbül gibi pür-zâr-ı gülşen
Yanar bu cân evi mânend-i külhan
359. Görür mi gözlerüm eyâ ki yâri
Baña dar itdi 'aşq bu dehri dârı
360. Benüm 'aşqum durur çün 'aşq-ı muṭlaq
Nice olmam dih-i 'uşşâka müllhak
361. Baña ta'nuñ nedür ço ta'nı zîrâ
Ciger-gâhumı deldi 'aşq-ı Mevlâ
362. Dururam gūyiyâ gülşende ḥande
Velî sîretde bil dâm-ı miḥende
363. Bu sînem deldi tîr [ü] tîğ-i dil-dâr
Şanasın kim bu sînem üzre od var
- [33a]
364. Yanar cân u tenüm zîrâ ki nâra
Ki düşdüm bülbül-âsâ şanki ḥâra
- [Ḥâtîme]**
365. Benem **Cezbî**-i pür-efğân-ı şeydâ
Şefî' ola Muḥammed rûz-ı ferdâ
- [33b]
366. Zamân ân kân fânî durur ancak
Hemân bâkî durur Allâh muṭlaq
367. Bilürem gerçi kim ben bî-me'âlüm
Cünün-ı muṭlaqum bî-hüde kâlüm
368. 'Alâmetdür cünûna şaçma güftâr
Ne gelse dile eyler anı işâr
369. Velî 'afv eyler anı ehl-i inşâf
Eger kim olsa bir güftâr biñ gâf⁵⁵
370. Kalem nîstdür dinilmişdür cünûna
Çü ben dîvâne geldüm çarḥ-ı dūna
371. Beni dîvânelerden eyle ta'dâd
Gehî şâdam gehî 'âlemde nâ-şâd

⁵⁵ *Ḳāf* (*Dağtı*) şeklinde de okunabilir. Ancak *gâf* "pot kırmak, hatalı konuşmak" anlamı daha uygundur.

372. Gehī giryān gehī ḥandān-ı ḥayrān⁵⁶
Gehī ma‘mūr-ı ābādān [u] vīrān
373. O dem bilmem ne söz söyler zebānum
Ne nuṭṭ eyler dehān [u] cism [ü] cānum
374. Sözüüm ṭa‘n aḥlayuban itme taḡrīr
İdemem cümle ḥālüm saña taḡrīr
375. Velī ‘afv eyle noḡṣānum ne kim var
Çü sensin Ḥālīḡ [u] Settār [u] Ğaffār
376. Kerem kânı kerem bâbuñ küşāde
Gereginle getir beni de yāde
377. Çü ben bir ‘āciz-i bī-çāreyem kim
Günāh-ı lâ-yu‘adum baña ḥākīm
378. Eger olmaz ise ger zerre dermān
N’olur ḥālüm benüm ey Rabb-i Ğufrān
379. Mu‘īnüm yoḡ İlāhī bir ḡarībem
Ki zaḥm-ālūdeyem ben bī-ṭabībem
380. Ṭabībisin yine sen mücrimānuñ
Mu‘īn-i dest-ḡirisüñ cihānuñ
381. Velī Peyḡamber-i rûz-ı kıyāmet
Kıla bu bī-kese ol dem şefā‘at [31b]
382. Şefā‘at kânıdur ol Faḥr-i ‘ālem
Anuñdur cümle ins ü cinn [ü] ādem
383. Şalāt-ı şad selām ol şāha **Cezbī**
Şefā‘at kânıdur ol Ḥaḡ ḥabībī [32a]

[Temmet]

⁵⁶ ḥayrān şeklinde yanlış yazılmıştır.

Kaynakça

- ALBAYRAK, Nurettin (1998), "Himmet Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 18: 57, İstanbul: TDV Yayınları.
- BAŞ, Emrah (2020), *Tekke Etrafında Teşekkül Eden Tarikat Âdâbı (Himmet Efendi'nin Âdâb-ı Hurde-i Tarikat ve Manzûm Tarikatnâmesi Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- BAŞ, Emrah (2021), "XVII.Yüzyılın Sonları ile XX.Yüzyılın Başları Arasında İstanbul'da Bayramiyye'nin En Önemli Temsilcisi Olarak Himmetiyye" *İslami İlimler Dergisi*, 16/1, 55-76.
- BAYRAM, Ömer (2000), *Himmetzade Abdî ve Gencine-i İ'caz İsimli Mesnevisi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: F. Üniversitesi.
- BAYRAMOĞLU, Fuat (1989) *Hacı Bayram-ı Veli Yaşamı Soyu Vakfı*, c.1, TTK Yayınları.
- BENLİ, Şeyma (2021), *Klasik Türk Edebiyatında Münazara: Sümerlerden Osmanlılara Bitmeyen Tartışmaların Hikâyesi*, İstanbul: DBY Yayınları.
- BURSALI MEHMED TAHİR (2016), *Osmanlı Müellifleri*, haz. M. A. Yekta Saraç, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- ÇAPAN, Pervin (hızl.) (2005), *Mustafa Safâyî Efendi Tezkire-i Safâyî: Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idü'l-Eş'âr İnceleme-Metin-İndeks*, Ankara: AKM Yay.
- ÇELİK, Yüksel (2010), "Siyaset-Nasihât Literatürümüzde nadir bir Tür: Mısır'ın işgali üzerine III. Selim'e sunulan Tesliyet-nâme", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 22, 85-126.
- DOĞRUEL, Elif (2019), *Tipler ve Kişilikler Çerçevesinde Ahmet Cezbî'nin Şiir Dünyası*, Yüksek Lisans Tezi, Düzce: Düzce Üniversitesi.
- DONUK, Suat (2019a), Seyyid Ahmed Cezbî'nin Etvâr-ı Seb'a Konulu Bilinmeyen Bir Mesnevisi: Kenzü'l-Etvâr", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 5/4, 596-631.
- DONUK, Suat (2019b), "Seyyid Ahmed Cezbî'nin Kenzü'l-Esrâr Adlı Tarikatnâmesi", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17/3, 386-406.
- DONUK, Suat (2020), "Türk Edebiyatında Silsilenâme ve Seyyid Ahmed Cezbî'nin Câmî'u's-Silsile Adlı Silsilenâmesi", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 6/1, 16-36.
- DURMUŞ, İsmail (2000), "Ziyâeddin İbnü'l-Esîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 21: 30-32, İstanbul: TDV Yayınları.
- DURMUŞ, İsmail (2020), "Münazara (Arap Edebiyatı)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 31: 576-577, Ankara: TDV Yayınları.
- EKİNCİ, Ramazan (hızl.) (2018), *Şeyhî Mehmed Efendi Vekâyiü'l-Fuzalâ*, 1-4 cilt, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet (1936), *Türk Şairleri*, 3 cilt, İstanbul: Bozkurt Basımevi.
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet (1942), *Türk Musikisi Antolojisi*, 2 cilt, İstanbul: İÜ. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- GÜLTEKİN, Menekşe (2011), *Şekuri Divanı*, İstanbul: H Yayınları.
- HÜSEYİN VASSAF (2006), *Sefine-i Evliya*, c.I-V, Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz (Haz.), İstanbul: Kitabevi Yay.
- İÇAÇAN, Hande Meliha (2021), "Mısır'ın İşgal Sürecine (1798-1801) Dair Bir Kaynağın Tercümesi: Mustafa Behcet Efendi ve Târîh-i Mısır Adlı Eseri", *İslami İlimler Dergisi* 16/2,
- İÇLİ, Ahmet (hızl.) (2015), *Fasih-i Mevlevî Gül ü Mül* Ankara: Karadeniz Dergi Yayını.
- İSEN, Mustafa, "Bolu'nun Kültür Tarihimizdeki Yeri ve Bolulu Divan Şairleri", *Akşemseddîn Sempozyumu Bildirileri*, 1990.
- İSLAMOĞLU, Abdulmecit (2003), *Himmet-zâde Abdullah (Abdî) Hayatı Eserleri ve Dîvân-ı Nu'ût'u*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- İYİER, Özlem (2019), "Eyüp Nişancası'nda Sivâsî Efendi Tekkesi Haziresinin İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

- KİEL, Machiel (2010), “Şumnu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 39: 228, İstanbul: TDV Yayınları.
- KOÇ, Mustafa (2022), *Revnakoğlu'nun İstanbul'u İstanbulun İç Tarihi: Fatih*, c.1-5, Fatih Belediyesi Yayını.
- KÖKSAL, M.Fatih (2020), “Münazara (Türk Edebiyatı)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 31: 579-580.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1999), *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: TTK Yayınları.
- KÖSE, Fatih (2012), *İstanbul Halveti Tekkeleri*, İstanbul: İFAV Yayınları.
- KÖSEOĞLU, Mehmed Akif (2016), “İstanbul'da Bayramî Şeyhlerinin Postnişîn Olduğu Tekkeler ve Günümüzdeki Durumları”, *Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 1*, 25-26 Mayıs 2016, edt. A.C.Haksever, cilt: 1, Ankara: Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği Yayını, 429-470.
- MALEKY, Mahnaz Roohi (2012). *Himmetzâde Ahmet Cezbî Divanı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- MELHEM, Semra Melhem (2020), *Himmetzâde Abdî Şerh-i Bazı Kasâid-i Urî*, Yüksek Lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2020,
- MÜSTAKİMZÂDE Süleyman Efendi (2014), *Tuhfe-i Hattâtîn*, (hızl.) Mustafa Koç, İstanbul: Klasik Yayınları.
- ÖVÜÇ, Erkan (2022), *Üsküdar Tekkeleri Örneğinde Devlet Tekke İlişkileri*, Doktora Tezi, Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi.
- ÖZTOPRAK, Nihat (2007), "Himmetzâde Abdî'nin Dîvân-ı Lugazî", *Essays in Memory of Hazel E.Heughan, Edinburgh: Hazel E.Heughan Educational Trust Publication.*
- ÖZTÜRK, Mehmet Cemal (2004), *Cerrâhîlik Hz. Pîr Nûreddîn Cerrâhî ve Cerrâhî Tarîkatı*. İstanbul: Gelenek Yayınları.
- ÖZTÜRK, Mürsel (2006), “Münâzara (Fars Edebiyatı)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 31: 579-580, Ankara: TDV Yayınları.
- Sâlim Efendi, *a.g.e.*, s.494-495;
- ŞAHİN, Haşim (2015), “Bayramiyye”, *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, Semih Ceyhan (Edt.), İstanbul: İSAM Yayınları.
- ŞAYLAN, Meserret. *Türk Edebiyatında Münazara*, Lisans Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1935.
- TAPSIZ, Meliha(1995), Bolulu Himmet Divân Manzûm Tarîkatnâme Âdâb-ı Hurde-i Tarîkat, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- TAŞKIR, Abdullah. (2022) *Türk İslam Edebiyatında Târikatnâmeler ve Himmetzâde Ahmed Cezbî'nin Kenz'ül Esrâr adlı Tarikatnâmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.
- TEZCAN, Nuran (1983), “Lâmi'î'nin Gûy u Çevgân'ından İki Münazara”, *Belleten*, (1980-1981), Ankara: TTK Yayınları.
- TİMURTAŞ, Abdülhadi (2014) “Ziyâuddîn İbnu'l-Esîr'in Alegorik Bir Eseri Risâletu'l-Ezhâr”, *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14/39, 27-46.
- TUMAN, Mehmed Nâil (2001), *Tuhfe-i Nâilî Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, 2 cilt, (hızl.) Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı, Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)*, Yahya Efendi'nin 21 Haziran 1801 (9 Safer 1216) tarihli Vakfiyesi VGMA, Defter/Sayfa/Sıra no: 573/55/114)
- YAVUZ, Yusuf Şevki (2020), “Münazara”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 31: 574-576. Ankara: TDV Yayınları.